ZPRÁVY
JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD
Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH — CONSPECTUS FASCICULI

L. S. . 61
Římský lid v Juvenálových Satirách — Quid Iuvenalis in Saturis de plebe Romana censuerit *(A. Frolíková)* 63
Výstava drobného antického umění v Semilech — Artis antiquae opera minora in urbe Semily propalam collocata *(-jf-)* 69
Klasobraní z latinské a řecké sémantiky — Spicilegium Graeco-Latinum *(J. Nováková)* . 70
Lecythus Attica imagine Herculis satyros captos puniturі ornata *(J. Frel)* 78
Čtyři lekythy — Quattuor lecythi *(J. Frel)* . 80
Ze středověké školy — E schola mediaevali *(A. Schmidtová)* 83
Z pobělohorské básnické tvorby M. Campana — De M. Iohannis Campani carminibus post infelix Albimontanum proelium compositis *(J. Martínek)* . . 90
K. Varnalis, Fatalisté (přel. - vertit *L. Hoch)* . 95
Přehled dosavadní práce o Rukověti k humanistickému písemnictví v Čechách a na Moravě — De laboribus Enchiridii litterarum in Boheinia et Moravia aevo humaniore florentium edendi causa susceptis *(J. Hejnic — J. Martínek)* 97
Anton Vantuch, Homér a homérsky svet — Censura libri Antonii Vantuch *(A. Frolíková)* . . 101
Ze života zahraničních vědeckých společností: Činnost sekce popularizace vědy o antice při varšavském kruhu Polskiego Towarzystwa Filologicznego — Societates philologorum extraneae: Quomodo Societas philologa Polonorum Varsoviae notitiam antiquitatis propaget *(K. Kreyser)* . . 102
Proces historického vývoje a historická úloha antických států v severním Černomoří — Quomodo civitates orae septentrionalis Ponti Euxini creverint quidque in historia antiqua valuerint *(E. Svobodová)* 105
Ze světa — Varia *(-esv-m-)* 111
Klasická filologie v r. 1960 (Bibliografie českých a slovenských knih) — Philologia classica a. 1960 (Bibliographia librorum Bohemicorum et Slovacorum) *(L. Vidman)* 114
Zpráva o činnosti JKF v r. 1960 — Quid Societas philologorum classicorum a. 1960 gesserit *(-vv-sch-, J. Burian — A. Hakenová, E. Svobodová)* 118

L. S.

ANTE HOS QUADRAGINTA ANNOS, PAULO POST BELLUM PERACTUM, QUO PERNICIOSIUS VIX UMQUAM GENUS HUMANUM PERPESSUM EST, CUM FUNDAMENTA SOCIETATIS NOSTRAE IN FORMAM HODIERNAM CONVERTENDAE IACIEBANTUR, CONVENERUNT HOMINES ET MENTIS ACIE ET ANIMI FERVORE PRAEDITI, QUI OPERAM SUAM ET STUDIUM NAVARENT, UT ORDO VETUS ATQUE INSUFFICIENS, IN QUO NEQUE VIRTUS NEQUE LABOR NEQUE INGENIUM, SED DIVITIAE, PARENTELAE, AFFINITATES AD CONDICIONEM HOMINUM CUM SINGULORUM TUM PLURIUM DEFINIENDAM VALEBANT, IN EAM SOCIETATEM COMMUTARETUR, UBI MERITA DE UNIVERSO POPULO MENSURA ESSENT OMNIUM RERUM. VIA EORUM, QUI PRIMI AD VITAM MELIOREM TENDEBANT, HAUD FACILIS FUIT: TRADITI ERANT INIURIIS ET PERSECUTIONIBUS CRUDELIBUS, IMPRIMIS CUM PULCHERRIMA PATRIA NOSTRA AB HOMINIBUS OCCUPARETUR GENERI HUMANO ET OMNI HONESTO INIMICIS ATQUE INFESTIS. TUM VERO MULTI EORUM VITAM SUAM OBTULERUNT, NON PRO MUNDI GLORIA, SED PRO MELIORE SORTE FUTURA ET POPULI PROPRII ET TOTIUS ORBIS TERRARUM. NEQUE ENIM SOLI IN HOC CERTAMINE STABANT, SED ARTISSIMO VINCULO FRATERNITATIS CUM EIUSDEM CONSILII HOMINIBUS ALIARUM NATIONUM IUNCTI. ITAQUE HODIE LAETA NOBIS PROPONIMUS ET EXSPECTAMUS, QUAMVIS VIGILES ET PERICULORUM MEMORES, QUAE A VIRIBUS PROGRESSUI RERUM HAUD FAVENTIBUS ETIAMNUNC IMMINENT.

Římský lid v Juvenálových Satirách

Otázce lidu v Juvenálových Satirách byl dosud věnován poměrně malý a možno říci povrchní zájem. Badatelé mluví tu většinou povšechně o lidu nebo chudých. Jediný Highet[1]) pátral po tom, zda snad Juvenál nepostihuje jen některé složky lidu, a správně si všiml, že se celkem nezajímá o velmi chudé, o pracující vrstvu, což bezesporu souvisí s jeho názory na práci, kterými se však nyní nehodlám zabývat. Nejcennější podnět tu přinesl Černjavskij ve své krátké stati o Juvenálovi[2]). Upozorňuje totiž na význam, který Juvenál přikládá římskému občanství u těchto chudých. A opravdu, podíváme-li se na jeho Satiry z tohoto hlediska, vysvitne nám z množství postav a skupin, které je možno mezi chudé zařadit, zřetelně skupina římských občanů, římského lidu (Juvenál užívá termínů *populus, plebs, volgus, turba, agmina*), který stojí proti neobčanům, cizincům, propuštěncům a otrokům a soustřeďuje na sebe proti ostatním právě vyjmenovaným složkám Juvenálův opravdový a hluboký zájem. Přistoupíme-li ke studiu Juvenálových Satir s tohoto hlediska, nejen že se nám celý obraz římské společnosti jeho doby ukáže mnohem plastičtěji a diferencovaněji, nýbrž umožní nám to i hlubší pochopení Juvenálova vztahu k římskému lidu, popř. jeho vývoje.

S uzavřenou, ale přitom dosti širokou skupinou lidí se setkáváme v Juvenálově sedmé satiře. Jsou to básníci, historikové, obhájci, učitelé řečnictví a gramatikové. Juvenál se zde nezmiňuje o tom, zda to jsou občané či ne, ale z některých míst (např. 7, 32—35) i ze jmen se zdá, že kromě Allobroga Rufa (7, 213—214) o občany jde. Všichni tito intelektuálové jsou nemajetní a závislí na odměně svých zaměstnavatelů a patronů. Juvenál ostře kritizuje jejich špatné postavení, které klade za vinu lakomým boháčům z řad nobility. Na tom však jeho kritika ustává. Juvenál nevidí a nezná jiné možnosti zlepšení postavení této skupiny než milost císaře nebo nobilů. Řešení její situace nepodává a ani nemůže podat. Jistým východiskem je mu pouze přízeň císařova, za kterou vyslovuje v úvodu satiry pokorný dík. Tyto sympatie vyvěraly zřejmě ze společných profesionálních zájmů a Levi[3]) tu správně odlišuje osobní nespokojenost od

širší společenské kritiky, projevující se v jeho díle jakožto celku.

Kromě literátů setkáváme se v Satirách s mnoha chudými obyvateli Říma. Jaký je Juvenálův vztah k těmto lidem a jejich postavení? Ve třetí satiře si Juvenál stěžuje na prodejnost všeho v Římě a na ponížení, kterému je vydán chudý, mající jen jedno právo — dostávat rány. Zajímavá jsou při tom slova, kterými Juvenál tuto situaci hodnotí:

nil habet infelix paupertas durius in se,
quam quod ridiculos homines facit (3, 152—153).

Vidíme, že Juvenál zdůrazňuje ne tak hmotný nedostatek a těžkosti, jako spíše ponížení a hanbu, které je Umbricius, hlavní postava třetí satiry, vydán. Není to totiž jakýkoli chudý, nýbrž, jak Juvenál na mnoha místech zdůrazňuje, chudý občan. Narodil se v Římě a osud tohoto města mu leží těžce na srdci. Ostrá polemika proti Řekům, kterou mu Juvenál vkládá do úst, je vyvolána konkurencí u patronů. Umbricius zdůrazňuje římský původ svůj i svých spoluklientů proti řeckým přivandrovalcům v těchto verších:

usque adeo nihil est, quod nostra infantia caelum
hausit Aventini baca nutrita Sabina? (3, 84—85)

a ještě výrazněji na jiném místě:

non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat
Protogenes aliquis vel Diphilus aut Hermarchus
(3, 119—120)

Juvenál upozorňuje právě na tuto stránku konkurenčního zápasu, která je pro Římany tak ponižující. Čest římského občana zde trpí neméně než jeho hmotné zájmy. Objevuje se zde konflikt těžkého životního údělu a mravních předsudků. Ještě lépe však tento konflikt vynikne v satiře páté. Juvenál se v ní trpce rozhořčuje nad podlézavostí Trebia, ač dobře ví o jeho chudobě. Uráží ho nedostatek Trebiovy hrdosti a chce v něm tuto hrdost probudit. Jaká je to hrdost? Na jednom místě páté satiry Juvenál říká:

tam ieiuna fames, cum possis honestius illic
et tremere et sordes farris mordere canini? (5, 10—11)

Juvenál se dovolává klientovy cti a ve verši 127 téže satiry říká zcela jasně: *tamquam habeas tria nomina.* Jde o čest římského občana, Juvenála neuráží pyšný poměr patrona ke klientovi a klientova poníženost a bezmocnost vůči neurvalému patronovi nějak vůbec, z obecně lidských příčin, nýbrž pouze proto, že oba jsou občané. O tom svědčí zejména verš 127 a verše 163—165 téže satiry. A zcela otevřeně říká Juvenál, jak si představuje takový vztah, ve slovech: *solum poscimus ut cenes civiliter* (5, 111—112). Juvenál tedy zdůrazňuje závažnost občanství, a to nejen u prostých příslušníků plebsu, nýbrž i u členů vyšších společenských vrstev, a to zejména ve vztahu k nižším spoluobčanům. Tak i ve třetí satiře vytýká patronům protežujícím Řeky, že ztratili občanské cítění (3, 58—60). Podle Juvenála má býti římské občanství zdrojem úcty bez ohledu na majetkové poměry občana. Bohatý i chudý je podle Juvenála především římský občan, podle toho mu také má být přiděleno místo ve společnosti. V tom je Juvenálovo chápání římského občanství reakcí na nivelizaci sociální struktury, která místo starého rozporu občan/neobčan vyzdvihla nový universální rozpor chudý/bohatý[4]). Podle Juvenála má společenské postavení zajišťovat římské občanství samo a ne majetek. To je Juvenálův ideál. Takovýto význam však římské občanství už nemělo a sám Juvenál o tom podává mimoděk svědectví. Vývoj šel jiným směrem, nebyla naděje na obnovení bývalého významu římského občanství a starých vztahů. Odtud také pramení Juvenálův pesimismus. Vidíme tedy, že Juvenál se začíná vážně zamýšlet nad postavením třetího stavu teprve tam, kde chudoba a nutnost obživy začínají křivit charaktery, podlamovat hrdost a ničit tu ideální hodnotu, jakou je čest římského občana, které Juvenál přikládal velikou cenu.

Juvenál se ovšem snažil nalézt nějaké řešení, nějaké východisko z této složité situace. Chudoba nutí občany zapomínat na vlastní hrdost. Juvenála, jak jsme viděli, se nejvíce dotýkají právě ty újmy, které trpí občanská čest. Proto také hledá řešení ne proti chudobě, nýbrž proti ponížení. Tak v satiře páté radí

k pasívnímu odporu a vstoupení do řad lumpenproletariátu. Ve třetí satiře nacházíme jiné řešení — odchod z Říma na italský venkov. Je to v podstatě ideál prostého venkovského života, který nacházíme v satirách nejčastěji (např. 9, 59—60 a celá satira jedenáctá). Juvenál si přeje malé pozemkové vlastnictví, zaručující nezávislý život (3, 230—231). To už je řešení reálnější, i když jeho únikovost vyvolává pochybnosti. Ale ani ono nemohlo vyřešit postavení římského lidu celkově a Juvenál je také za takové nevydával. Jde zde o řešení jediného, celkem výjimečného případu. Juvenál nijak nezastírá, že Umbricius je výjimkou. Protože je při tom zřejmě mluvčím samotného Juvenála, jak soudí též Friedländer[5]) a Highet[6]), je toto řešení spíše Juvenálovým soukromým ideálem, který nemá s postavením římského lidu mnoho společného a jehož kořeny musíme hledat spíše v Juvenálově sociálním původu a zájmech.

Juvenál se zabýval též prostými obyvateli Říma jako celkem, většinou snad římskými občany, tvořícími publikum gladiátorských her a divadel, posluchače soudních přelíčení, anebo jen dav v římských ulicích. Tento lid má podle Juvenála dobrý vkus — Řím je veselý, když Statius slíbí předčítat a lid ho poslouchá s rozkoší a zalíbením (7, 82—86). Prostý lid také podle Juvenála na rozdíl od šlechty nehrbí hřbet před císařem, není zbabělý a dovede se tyranského císaře i zbavit (4, 153—154). Lid má též neklamný dobrý úsudek mravní, který se shoduje s názory Juvenálovými. Tak když chce Juvenál naznačit nevhodnost nedostatečného oblečení při soudním přelíčení, mluví o údivu lidu (2, 65—68). Lid reptá nad otrávením muže, je jakoby strážcem těch mravních zásad, které Juvenál hájí (1, 69—72). Lid se směje tomu, kdo neumí dbát míry svých majetkových možností — stejně se mu směje i Juvenál (11, 2—5). Avšak ve čtrnácté satiře se náhle objevuje lid, který neumí odhadnout hodnotu člověka a považuje lakomce za člověka přičinlivého (14, 114—116). A stejný vývoj můžeme sledovat i tam, kde lze dostatečně přesně určit, že jde přímo o římské občany z nejnižší majetkové skupiny, o římský lid. I k tomuto římskému lidu má Juvenál zprvu vysloveně sympatický a kritický, později silně negativní vztah. Obdivuje jeho pracovitost v zemědělství (2, 73—74) a v ostrém útoku proti nečinnému šlechtici vyzdvi-

huje zásluhy prostých občanů, vojáků a obhájců (8, 47—52). Juvenál věří v politickou i mravní prozíravost římského lidu, s jakou by dovedl zvolit dobrého panovníka (8, 211—212). Je uražen tím, že se lidu dostává ústrků: proti rozdělení, které provedl roku 67 př. n. l. Roscius Otho (lex Roscia theatralis) a které Juvenál odsuzuje ve verších 153—159 třetí satiry jako jisté ponížení pro lid, vyzdvihuje *similes ... orchestram et populum* (3, 177—178), jaké se dosud zachovaly v italských městečkách. Římský lid činí strážcem tradičních hodnot římského společenského uspořádání a ostře se na něj rozhorluje v satiře osmé za to, že snáší ponížení své šlechty (8, 188—192). Celá osmá satira vyznívá příznivě pro římský lid, i když tomu nelze v tomto případě přikládat příliš významu. Proto se zdají téměř nepochopitelná slova satiry desáté o lidu (10, 61—89). V této satiře najednou vystupuje římský lid slabošský a pokrytecký vůči císaři, prodejný, kam vítr, tam plášť. Kromě kritiky v satiře osmé, která se týkala lidí stojících na nejnižším stupínku společnosti a jejichž činností Juvenál pohrdal (8, 173—178), nic nenasvědčovalo změně Juvenálova názoru na římský lid. Nikdy dříve Juvenál nic podobného o římském lidu neřekl, leda ústy kritizované osoby (8, 44—46), ale pak to vyvracel. V desáté satiře však Juvenál s lítostí hledí do minulosti a říká, že římský lid ztratil zájem o stát, jakmile se přestalo kupčit s hlasy. A celá scéna, tak jak je předvedena, má ukázat nejen politickou bezmocnost, nýbrž i mravní zpustlost římského lidu. Juvenál říká:

man qui dabat olim
imperium fasces legiones omnia, nunc se
continet atque duas tantum res anxius optat,
panem et circenses. (10, 78—81)

Stačí porovnat tyto verše s tím, co říká Juvenál o nutnosti najíst se v satiře páté, a s tím, jak soudí o divadlech a hrách, abychom pochopili hloubku pohrdání, jímž zde lid zahrnul. Procitnutí z iluze o římském lidu, které ukazují tyto verše, je snad jedním z kořenů Juvenálovy únavy životem, která se výrazně projevuje ve druhém období jeho tvorby od satiry desáté. Nalézt příčiny této změny je těžké. Příklady výše uvedené svědčí o tom, že Juvenál zprvu viděl v lidu zdravé jádro a soud-

né schopnosti. Umbricius ze třetí satiry, prostý římský občan, je člověk vysokých mravních kvalit a výborného úsudku. Avšak právě takový člověk se nemůže udržet v Římě a odchází. Ten, kdo zůstává, vyvíjí se nutně v Trebia nebo Naevola. Život v Římě mrzačí tělesně i duševně. To je prostý důsledek toho, co nám sám Juvenál o životě lidí v Římě říká. Juvenál to dobře viděl a slabá idealizace lidu, kterou zdá se trpěl v prvém období tvorby, definitivně mizí se satirou desátou. Ta kritika lidu, kterou Juvenál podává v desáté satiře, nemůže překvapit po tom, co viděl a řekl o životě v Římě už dříve, a je důkazem toho, že Juvenál je už zbaven těch iluzí o lidu, které do té doby měl. Vedle této příčiny Juvenálova vystřízlivění může tu však být ještě příčina další, schopná způsobit zejména ochabnutí víry v politickou prozíravost římského lidu. Římský lid je totiž jednou z mála skupin současné společnosti, o které se Juvenál zajímá, které kritizuje a chce reformovat, pro něž vytváří ideální obraz a hledá východisko. Tato snaha narazila však nejspíš na naprostý nezájem. A co jiného mohly vyvolat Juvenálovy ideály, vložené např. do satiry třetí nebo páté? Současná doba o Juvenálovi mlčí. Juvenál, který v prvých satirách dává najevo vášnivou snahu být všechno špatné v římské společnosti, neocitl se jistě náhodou u mírných témat hostiny, oběti za návrat, výchovy ap. V případě lidu vyjádřil své zklamání právě v satiře desáté, která bývá považována za začátek druhého období jeho tvorby. To jistě spolu souvisí. Silné rozčarování římským lidem se vybilo v satiře desáté. Potom už Juvenál o římském lidu nemluví[7]).

Můžeme tedy shrnout, že Juvenál z masy chudých vyjímal římské občany, kterým věnoval zvláštní pozornost. Jeho zájem upoutávají při tom především ti jeho příslušníci, kteří se ještě udržují poměrně vysoko a snaží se žít podle Juvenála čestně. U těchto lidí ho zajímá hlavně problematika čestného života. Jejich chudobě věnuje sice dosti místa, ale pobuřuje ho právě v tom, že lidi ponižuje a bere jim možnost plně rozvinout vlastní život, i když omezený majetkovými hranicemi. Pro ty, kdož se snaží zbavit se chudoby všemi prostředky, má Juvenál pohrdání. K římskému lidu jako celku chová zprvu poněkud idealizující sympatie, ve druhém období tvorby setkáváme se pouze

s pohrdáním a nezájmem. Příčiny toho je třeba vidět především v nepůsobivosti jeho dosavadní kritické činnosti, spočívající na oceňování významu římského občanství, v té době již nesprávném a částečně snad i ve stárnutí, jak soudí Highet[8]).

A. FROLÍKOVÁ

POZNÁMKY

[1]) G. Highet, Juvenal the Satirist, Oxford 1954, str. 37 a 244, 10.

[2]) Istorija rimskoj litěratury, kol. dílo, část o Juvenálovi zpracoval M. E. Černjavskij, Moskva 1954, str. 497.

[3]) M. A. Levi, Aspetti sociali della poesia di Giovenale, Studi in onore di Gino Funaioli, Roma 1955, str. 172, 176.

[4]) O. V. Kudrjavcev, Ellinskije provincii balkanskovo poluostrova vo vtorom věke našej ery, Moskva 1954, str. 5—28.

[5]) L. Friedländer, D. Iunii Iuvenalis Saturarum libri V, Leipzig 1895, I, str. 19.

[6]) Cit. dílo, str. 73.

[7]) Černjavskij, cit. dílo, str. 501 poznamenává, že Juvenál nenašel v současné společnosti žádnou sílu, schopnou zlepšit postavení chudiny.

[8]) Cit. dílo, str. 132.

Výstava drobného antického umění v Semilech

19. února t. r. zahájili za hojné účasti v Muzeu dělnického hnutí v Semilech výstavu antického umění prof. L. Varcl a doc. J. Frel. Výstavu uspořádal Dům osvěty v Semilech za vedení J. Bartoše ve spolupráci s katedrou věd o antickém starověku filosofické fakulty Karlovy university, z jejíchž sbírek byly zapůjčeny všechny exponáty. Výstava umístěná ve dvou sálech zahrnuje 200 kusů drobného antického umění (řecké keramiky a terakot, drobných mramorů a bronzů, antických kahanů, zlomků, architektonických článků, aj.; jedna vitrina obsahuje falsa) doplněných odlitky (několik větších plastik, památky minojské kultury) a reprodukcemi starověkých nástěnných maleb. Výstava potrvá měsíc a uvažuje se o její instalaci v dalším městě. Při výstavě se budou pořádat přednášky o řeckém umění i literatuře. Pionýrský čin semilského domu osvěty přibližuje antickou kulturu nejširšímu okruhu zájemců.

-jf-

Klasobraní z latinské a řecké sémantiky

Jestliže překladatel nebo filolog zpracovává a navzájem konfrontuje texty z nejrůznějších dob a značně různorodé, nevystačí s našimi běžnými vysokoškolskými slovníky latiny a řečtiny, které jsou pokládány za prakticky úplné (Pape, Klotz, Georges, Forcellini). Někdy tu selhává i monumentální Thesaurus linguae latinae, ostatně dosud značně neúplný.

Z těchto zkušeností mi vyrostla řada sémantických studií. Některé byly vydány, některé jsou zatím ve stadiu méně pokročilém. Nevím, bude-li mi kdy přáno je zcelit. O několika podávám v tomto článku jakýsi informativní přehled; dvě ze statí už vyšlých při této příležitosti poopravuji.

Zjistí-li se v textu jiný význam (významový odstín) slova, než na jaký ukazuje citace slovníku, anebo význam (významový odstín) v slovníku vůbec nezachycený, má takové zjištění dosah především pro interpretaci příslušného textu. Druhotně může mít ovšem důsažnost větší. Může přispět k objasnění autorova způsobu myšlení. Může dopomoci k upřesnění některého faktu hospodářského, sociálního, historického. Může být i skromným příspěvkem k obecné problematice jazyka a stylu.

Příklady.

1. Snad to zavinila němčina, snad naše lidové „inštrument", pojem instrumentální hudby apod., že v latinském *instrumentum* je zvykem spatřovat především nebo výlučně „nástroj" (kalk z latiny?), tj. jednotlivý nástroj zejména pracovní, rovnomocninu řeckého *organon*. Tento zvyk je někdy silnější než povinnost nahlížet do slovníku. *Instrumentum* jakožto jednotlivý hmotný nástroj v singuláru není v uvedených slovnících doložen vůbec — i když to z příslušných slovníkových citátů (při zkratce *i.*) není vždy patrno. Doklad z Curtia Rufa (?), citovaný v slovníku Novotného, *vile i. imbellium deliciarum,* týká se sice lyry, ale není to přímé označení, nýbrž charakteristika; lze s ní srovnat *apparatus luxuriae* téhož autora (VI 6, 14), čili je to *mezzo, aiuto* (Forcellini). Nástroj ve smyslu řeckého *organon* je dokládán vždycky v plurále, viz např. Ciceronovo (*aratores*) *etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt* (In Verrem II 3, 226);[1] sr. *instrumenta agrestia* (Cicero u Colu-

melly, praef. 12, 9), *culinarum instrumenta argentea* (Iustinus XXXVIII 10, 4), *instrumenta bellica* (Seneca, Dial. III 17, 1). Nedoloženost (popř. slabá doloženost — nemám po ruce Thesaurus) významu „jednotlivý hmotný nástroj (pracovní)" v singuláru má svou příčinu: konkurenci starolatinskému jménu hromadnému *instrumentum* „zařízení, vybavení, provozní inventář". Toto nomen collectivum je doloženo u autorů předklasických, klasických (Cicero) i poklasických a drží se — zejména v právnické literatuře, jak ukazují Digesta — až do konce starého věku. U agronomů je *instrumentum = id, quo fundus (villa) instruitur,* viz např. u Catona 1, 5 *instrumenti ne magni siet ... quam minimi instrumenti sumptuosusque ager ne siet*; jsou to pluhy, lisy, sudy, lopaty atd., ba i umyvadlo, pokrývky apod.

K této úvaze mne přivedl locus communis mnoha výkladů o římských otrocích: Římané prý pokládali otroka za „mluvící nástroj", *i. vocale.* Toto označení je vzato — ač ne doslovně — z Varrona (De re rustica I 17, 1) a bývá pokládáno za římský protějšek známé Aristotelovy definice otroka jakožto „živého nástroje", *organon empsýchon* (Ethika Nikom. IX 13, 1161 b 4). Že se tato definice stala populární, je patrno např. z Plutarcha, podle něhož Krassus pokládal otroky za „živé nástroje hospodářství" (*organa empsýcha tés oikonomikés*, Krassus 2). Ale právě vlivem této aristotelské definice byl uvedený Varronův pojem grécizován. U Varrona jde ve skutečnosti o starořímský pojem „provozní zařízení", jak nás přesvědčí už letmý pohled do originálu. Na uvedeném místě I 17 dělí Varro „věci, jimiž se půda obdělává" (*agri quibus rebus colantur*) na tři skupiny, *in tres partes, instrumenti genus vocale et semivocale et mutum: vocale, in quo sunt servi, semivocale, in quo sunt boves, mutum in quo sunt plaustra* (§ 1). Zejména třetí skupina — *i. mutum, in quo sunt plaustra* (a podle kap. 22, 1 také *corbulae, dolia, sic alia*) — ukazuje, že připojení *in quo* neuvádí plný výčet, nýbrž příklad, čili že vozy jsou zahrnuty v *i. mutum*, skot v *i. semivocale*, otroci v *i. vocale* (k němuž Varro podle všeho počítal i kolóny a nádeníky). Varro pouze aplikoval na specifický římský pojem svůj oblíbený princip trifurkace. Ovšem ideový obsah obou pojmů, řeckého i latinského (*organon*

empsýchon — i. vocale) zůstává v každém případě týž; to i ono vystihuje klasicky otrokářské hodnocení pracovní síly[2]).

2. Sloveso *secare* má základní a patrně i původní význam „sekat", a to fyzicky ostrým nástrojem (sr. od téhož kořene *securis* a něm. *Säge*); má i řadu významů metaforických. Jedna z těchto metafor je velmi stará, v slovnících neuvedená, bezpečně zjištěná pouze z odvozenin *sector* a *sectio. Sector* se mj. nazýval podnikatel, který skupoval válečnou kořist nebo státem zabavené majetky a v dražbě je prodával; toto skupování slulo *sectio*, ale metonymicky se tak říkalo i těmto ukořistěným či prodávaným podstatám (Cicero, Varro, Caesar). Odvození obou uv. slov od *secare* bylo jasné ještě Ciceronovi (viz jeho charakteristiku sullovců *sectores collorum et bonorum,* Pro Rosc. Amer. 80). Jeho komentátor Pseudo-Asconius je však už odvozoval od *sectari* „následovat" (In Verrem II, 1, 52). Co měl skupovatel zabavených či ukořistěných majetků společného se „sekáním", o tom bylo uvažováno i v moderní době. Často se cituje výklad Mommsenův, že *sector* byl povinen „useknout", tj. oddělit od zabaveného majetku určitou částku na úhradu dluhů, jimiž byl zkonfiskovaný majetek zatížen[3]). Oddělení části zkonfiskovaných majetků (ne tedy jen peněz, ale také mobilií, původně asi jen těch) ve prospěch věřitelů bylo transakcí prastarou, v Římě skoro prehistorickou a zdá se, že je o něm řeč v zákonech XII desk. Kvůli nim píši tuto úvahu.

Na desce III. (?) byly předpisy dlužnického práva. Kdo byl odsouzen k zaplacení dluhu a do 30 dnů nezaplatil nebo nepostavil ručitele, stal se vězněm svého věřitele. Po tři po sobě jdoucí trhové dny byl rozsudek znovu vyhlašován, a nebyl-li dluh ani po třetím trhu vyrovnán, byl dán průchod právu. Jak, praví zlomek III 6, zachovaný v doslovném znění u Gellia (Noctes Atticae XX 1, 49): *Tertiis nundinis partes secanto. Si plus minusve secuerunt, se fraude esto.* Výraz *partes secanto* vztahuje Gellius (a po něm Niebuhr, Mommsen, u nás Heyrovský aj.) k osobě dlužníkově; podle něho si věřitelé jeho tělo rozsekali na kusy (§ 52). To je vnitřně nepravděpodobné: jednak se to nesrovnává s hmotným zájmem věřitele-lichváře, pro kterého bylo hospodářsky výhodnější vykořisťovat dlužníka jako otroka (otroctví pro dluhy je pro raný Řím doloženo bo-

hatě, také v zákonech XII desk); jednak se to nesrovnává se smyslem zákonů XII desk, které — nezapomínejme — byly jednou z prvních vymožeností plebejů v jejich zápase s patricii. Proto např. Schwegler Gelliově interpretaci nevěřil a výraz *partes secanto* vztahoval na dlužníkův majetek, o který se tedy věřitelé dělili. Připojuji se k jeho výkladu ze dvou důvodů: Římané sami už po Ciceronovi neznali slovo *secare* ve významu „oddělovat část majetku", resp. „dělit si majetek"; za druhé, v době Gelliově ještě doznívал vkus prvního století císařství, záliba v drastických látkách a tedy i náklonnost vykládat v tomto duchu texty starší. A zákony XII desk přestaly být ve školách studovány, popř. memorovány už v době Ciceronově (De legibus II 59)[4]) Doložka *Si plus minusve* ... by ovšem byla nesmyslná, kdyby se týkala peněz; v peněžních transakcích byli Římané velmi přesní; má však smysl, týká-li se mobilií, při kterých zcela přesné dělení v poměru k dluhovaným částkám bylo prakticky sotva možné[5]).

3. Sloveso *apollynai* označuje především fyzické zničení nebo fyzickou ztrátu. Dokladů je bezpočtu, počínajíc Homérem. Zde mi běží o případy, kdy je řeč o „zničení" jen hyperbolicky, resp. o zničení politickém, hospodářském apod. V atičtině se slova běžně užívalo o „zničení" psychickém, jak ukazuje časté Aristofanovo *apoleis me*, např. v Acharnských 470 tak odpovídá Euripides na zlomyslnou Dikaiopoliovu zmínku o zelinářském košíku jeho matky (sr. naše „ty mne usmrtíš"); sem patří i Xenofontovo *apolélenai fobó* (Kyrup. VI 1, 2 „být mrtev strachy"). Potud příklady z textů klasických — jiný významový odstín už slovníky neuvádějí. Nacházím jej u poklasického Polybia, v jeho vyprávění o potlačení achajského povstání; Řekové si prý mezi sebou napořád opakovali přísloví: „Kdybychom nezahynuli rychle, nebyli bychom se zachránili" (*ei mé tacheós apólometha,* XXXVIII 18, 12). Zde se skrývá za slovesem *apolesthai* fyzické decimování národa, který však právě dík tomu decimování zůstane vcelku zachován[6]).

K této retrospektivě mne vyprovokoval Dio Cassius svou zprávou o Kotinech LXXI 12, 3. Podle něho měli Kotinové, keltský kmen na území dnešního Slovenska, konat s Tarruteniem Paternem tažení proti Markomanům; ale nekonali je, římského

velitele ztýrali a potom — jak se místo doposud běžně vykládalo — byli vyhlazeni, vyhynuli (*apólonto*)[7]). To je však nesrovnatelné s informací, která plyne z nápisu CIL VI 32542: podle něho byli Kotinové Markem Aureliem přestěhováni do Panonie a někteří z nich se stali za Severovců příslušníky pretoriánských kohort. Nápis je přirozeně pokládán za věrohodnější než Dio Cassius, popř. než Fotiův výtah[8]). Jak však ukazuje srovnání s uv. místem Polybiovým, není na tomto místě Dio Cassius nevěrohodný, nýbrž jeho interpreti neuvážili polysémii slovesa *apollynai. Apólonto* zde tedy naznačuje fakt, že Kotinové přestali existovat ve svých sídlech jako svobodný kmen, právě jako na uv. místě Polybiově přestali Řekové existovat jako samostatný národ.

4. Sloveso *necare* tvoří k předešlému jistou paralelu. Základní a původní význam je „usmrtit", především člověka nebo zvíře; u Plinia staršího aj. je to často břečťan, borovice, stín, který hubí (*necat*) obilí, révu apod. Řeckému *apoleis me* odpovídá Plautovo *enicas* (*enecas*) *me*, Trucul. 119 aj.[9]). Mimo okruh hovorové latiny sr. Senekovo *necas rectam indolem* (Hippol. 454, v řeči chůvy, která Hippolytovi vytýká panictví). Nikde se však slovníkové doklady netýkají fyzického vyčerpání člověka (vyhladovění) nebo „zabití" hospodářského. Prvé však máme pod slovesem *necare* u Ammiana Marcellina: Visigótové, kteří dostali r. 376 n. l. povolení překročit Dunaj a usadit se v Moesii, nedočkali se slíbených potravin a byli *necati inedia* (XXXI 6, 5) — usmrceni? Nikoli, protože právě tím byli donuceni dávat Římanům svoje lidi do otroctví za špatné víno nebo za bídný kus chleba, *vino exili vel panis frustis vilissimis* (Antika v dokumentech II, s. 532); byli tedy „polomrtvi hlady". Druhé je bohatě doloženo u Salviána; uvádím příklady z V. knihy jeho spisu De gubernatione dei. „Dva nebo tři lidé", praví křesťanský autor kolem r. 440, „usnesou věc, která zahubí mnohé (*quod multos necet*, V 7, 33), hrstka mocných určí, co bude muset platit množství chudáků". Míněny jsou daně, jimiž římská administrativa (Salvián říká *iudices*) ožebračila Galii. „Tak se stalo, že lidé zardoušení a ubití loupežením soudců (*strangulati et necati*, V 6,26) začali být takříkajíc barbary", tj. stali se Bagaudy. „Mluvím nyní o Bagaudech, kteří byli

špatnými a krvavými soudci oloupeni, ztýráni, zničeni (*spoliati, afflicti, necati*, V 6, 24) a kteří, jakmile ztratili práva a svobodu Římana, pozbyli i čestného názvu Říman". Sr. i to, že vybírání daní (*exactio publica*) sluje u Salviána *excidium*, „vyhlazení": *miseri . . . continuum exactionis publicae patiuntur excidium* (V 7, 28). Bylo jistě příznakem doby a jejího přehodnocování jazyka, že hyperboly kdysi žertovné (Aristofanovo *apoleis*, Plautovo *enicas*) se užívalo o věci hluboce vážné a tragické, která ostatně přispěla k zániku západořímské říše možná více než nájezdy barbarů.

5. Termín *mimésis* je jedním z klíčových pojmů starořecké literární estetiky. Čeští překladatelé Aristotelovy Poetiky jej důsledně překládají jako „napodobení, napodobování" (Vychodil 1884 a 1892, Groh 1929, Kříž 1948), v slovenštině Okál jako „napodobňovanie" (1944; výjimky jsou vynuceny potřebami formulace). Tento výraz není pro umění právě lichotivý; v teorii literatury přísně lišíme pouhé napodobování od uměleckého zobrazování. Lišili je Řekové? *Mimésis* je slovo polysémické, které zahrnovalo všecky odstíny vztahu uměleckého díla k odpozorované skutečnosti. Nemusí proto u různých autorů znamenat totéž. Důležité je zpřesnit pojem u dvou: u Platóna a u Aristotela.

Pro platonskou mimési se zpravidla cituje — a právem — X. kniha Politeje, kap. 1, 595 B a násl. Podle ní je skutečným jsoucnem pouze věčná idea, např. idea stolu; podle ní vytváří řemeslník hmotný stůl, který je jen napodobeninou věčné ideje; malíř, který stůl namaluje, napodobuje už jen napodobeninu, stojí níže než řemeslník. Právě tak básníci: oni líčí jen zdaje, ne skutečnost, jsou až třetí od pravdy. — Tedy u Platóna překládáme umělcovu mimési právem jako „napodobení" apod.

Známá okolnost, že Platónův žák Aristoteles prohlásil v 40. roce svého věku za svou povinnost dát před milovaným učitelem přednost pravdě a začal budovat vlastní soustavu, nás nutí revidovat i obsah Aristotelovy mimése. Stačí citovat několik míst. V 15. kap. Poetiky se požaduje, aby si autoři tragédií počínali tak, jako dobří malíři; „i oni, ač zachycují vzhled každému vlastní, přece jej vyobrazují krásnějšího; tak i básník, když vypodobňuje (*poiétén mimúmenon*) lidi prchlivé, lehko-

myslné a s jinými takovými vadami, přece, ač jsou takoví, má je vykreslit jako ušlechtilé". To je aristotelský požadavek „idealizace" a „typizace". Potud o charakterech; přihlédněme k syžetu (*mýthos*). Syžet, děj je *mimésis práxeós,* mimése jednání; „dějem totiž myslím zkomponování událostí" (*synthesis*, kap. 6; jinde *systasis*, „sestavení"). Události se tedy sestavují, a sestavuje je básník; to z něho teprve činí básníka: „Básník má být spíše skladatelem (*poiétés*) dějů než veršů, protože básníkem je dík své mimési, a mimése se týká událostí" (kap. 9). Básník, který si děj skládá, nemůže být jen napodobitelem. A jaké události si vybírá? „Úkolem básníka není podávat to, co se skutečně stalo, nýbrž co by se stát mohlo a co je možné po zákonu pravděpodobnosti nebo nutnosti" (tamže). A ještě dále jde Aristoteles: „Je-li zbásněno něco nemožného, stala se chyba; ale je to v pořádku, dosahuje-li tak báseň svého cíle. Cílem je totiž, jak bylo řečeno, stane-li se takto právě ta partie nebo jiná působivější... Vždyť co se tkne básnictví, je žádoucnější věc nemožná, je-li přesvědčivá, než věc možná, ale nepřesvědčivá" (kap. 25).[10]) Atd. Má tedy, uzavírám, pro svou mimési Aristoteles plné právo na čestný literárně vědný termín „zobrazení", popř. vylíčení, zbásnění, znázornění, podání apod., tak jak to s sebou na různých místech nesou potřeby stylizace a formulace.

Smím-li z několika dokladů vyvozovat obecnější z á v ě r y, tedy těmto dokladům (snad kromě prvního) je společné, že jejich mylné interpretace jsou důsledkem úzkého zaměření interpretů, překladatelů, resp. lexikografů na klasické autory, čítané kdysi na gymnasiích. Ve slovnících, pokud nejsou úplné, bylo a jest takové zaměření z důvodů praktických alespoň do jisté míry nutné. Ovšem ve vědecké práci je nutno přistupovat k jazyku i k jazykové sémantice z hlediska širokého, především historického. Toto historické hledisko se ani zdaleka nevyčerpává zjištěním „původního" významu slova a etymologie; to jsou jen počátky významových dějin slova; důležitější bývají někdy jeho konce. A v této oblasti zbývá mnoho práce k vykonání i v oboru tak starém a propracovaném, jako je klasická filologie.

J. NOVÁKOVÁ

POZNÁMKY

[1]) Cituje Fr. Novotný v čl. Latinské výrazy pro pojem práce. Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university I, řada jazykovědná (A) č. 1, s. 136nn.

[2]) Tímto odstavcem doplňuji a zpřesňuji svou starší stať Instrumentum vocale, Listy filologické LXXVI 1953, s. 299nn.

[3]) Mommsena mohu citovat jen nepřímo. Viz údaje v slovníku Ernout-Meillet, Dictionnaire étymologique de la langue latine, Paříž 1932, heslo *seco*; sr. Georges K. E., Ausführliches lat.-deutsches Handwörterbuch II, Hannover a Lipsko 1918, heslo *sectio.*

[4]) Toto místo ze Zákonů mi v příslušné starší úvaze uniklo. Viz můj článek Směl být v starém Římě insolventní dlužník usmrcen? Acta universitatis Palackianae Olomucensis, Historica I, 1960, s. 49nn.

[5]) Klauzule *Si plus minusve...* právě chyběla Shakespearovu Shylockovi, aby měl právo vyříznout libru masa z těla kupce benátského. To nám však samo o sobě nedává právo předpokládat Shylocky v starém Římě, jak to činil Niebuhr (Röm. Geschichte 2, Berlín 1853, s. 684n.).

[6]) Viz Nováková-Pečírka, Antika v dokumentech I (Řecko), SNPL 1959, s. 412.

[7]) Tradičně překládá i Antika v dokumentech II (Řím), SNPL 1961, s. 576.

[8]) Tak nejnověji O. Pelikán, Slovensko a rímske impérium, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1960, s. 24: „Nepresná je zpráva Diónova".

[9]) *Necas* v Plautových Bacchides 1162, citované Forcellinim, je asi mylné čtení.

[10]) Převážně volím tytéž příklady, které uvádí ve své studii Dramatičeskije principy Aristotelja sovětský kritik Jugann Altman (Dramaturgija, Moskva 1936; nové vyd. v Izbrannyje statji, Moskva 1957). Studie vyjde česky v překladě K. Komárkové jako úvod k mému překladu Aristotelovy Poetiky v Divadelní knižnici Orbisu.

Lecythus Attica imagine Herculis satyros captos puniturі ornata

Vas nondum descriptum, quondam Athenis, nunc Pragae extat. Altitudo 21,5 cm; ansa et cervix abruptae postea agglutinatae; vas miro quodam modo conservatum est, nisi quod superficies partim scariphata.

Cum forma tum labore et decoratione suppletoria lecythus haec a ceteris quinto a. ae. n. saeculo ineunte fabricari solitis minime differt. Memoratu autem digna est scaena in corpore albo vasis depicta. Inducitur enim Hercules pelle leonina super brevem chitona indutus, gladio cinctus, sinistra arcum, duas sagittas et pharetram tenens, duos satyros manibus post tergum fune ligatis ante se agens. In delineatione parum accurata primo obtutu dextra solum bracchia satyrorum apparent, propius intuenti adumbratio incisione geminata occurrit, qua utraque manus significatur. Altero fine funis cingitur Hercules dextra ad captivos verberandos parata sandalium tenens. Qui, videlicet afflicti, non recusantes gradiuntur. Alius ante eos satyrus saltat retro fugiens; fortasse Herculem sibi attentum facere cupit. Quartus enim satyrus post tergum Herculis sequens et ipse quidem exsultat, sed funem, quo Hercules cingitur, sinistra solvere conatur, ut sodales capti poenam fugere possint.

Delineatio colore nigro adumbrata in minutiis incisionis parum accurata est; sic e. g. satyri ithyphallici sunt, sed ei, qui Herculem sequitur, pictor membrum omisit. Sandalium in Herculis manu, barba, pars anterior capillorum omnium personarum, funis captivos ligans, cauda satyri ante eos saltantis colore rubro picta sunt.

Aliud exemplar lecythi nostrae simillimum ab eodem pictore creatum servatur Athenis in Museo nationali[1]); eandem manum prodit etiam lecythus Herculem cum Cycno repraesentans, extans ibidem [2]). E. Haspels utrumque vas ponit inter pictorem Sapphus et pictorem Diosphi.

Pictura amborum exemplarium replicatorum non eadem est, sed discrepantia quaedam perspicitur: in lecytho Atheniensi

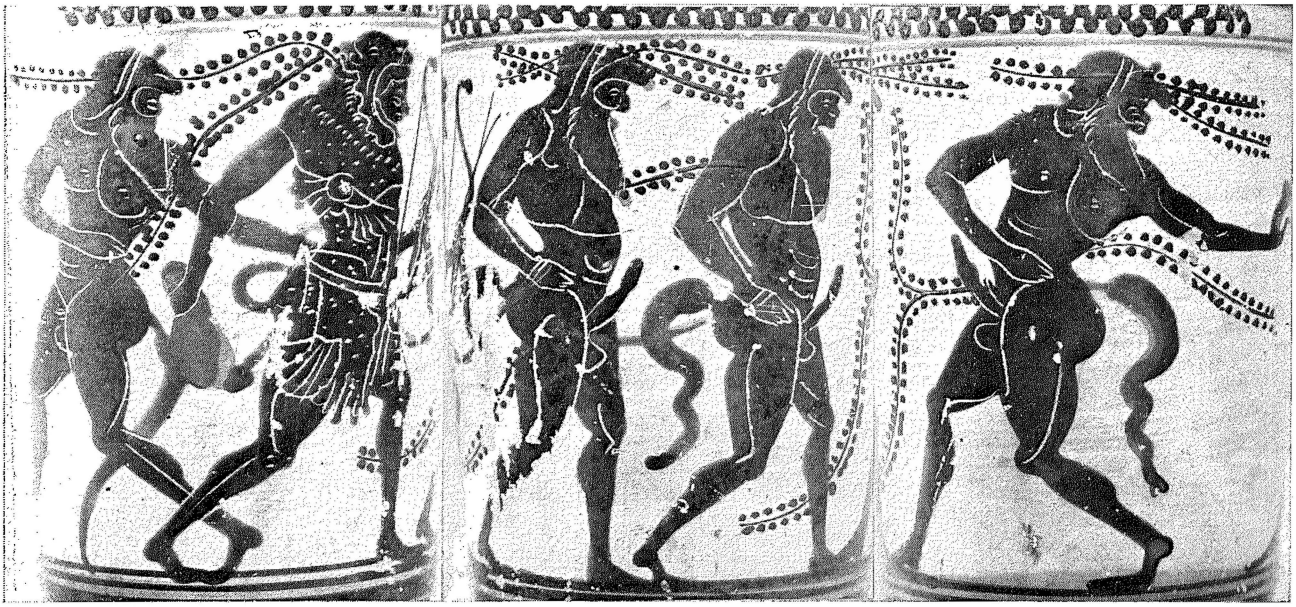

satyrus ille Herculem sequens socios solvere non conatur et primus captivus ad Herculem respicit, satyrus ante turmam versans ad captivos oculos vertit. Praesertim vero motus satyrorum saltantium violentior redditur, ex quo S. Karuzi iure optimo elementa chorearum q. d. sicinnis et xiphismus inesse concludit.

Aliorum quoque vasorum rationem habens, ubi similia occurrunt, iam eadem femina doctissima demonstravit [3]) verberatione satyrorum depicta dramatis satyrici deperditi partem mediam sine dubio significari. Praecedebat autem primum epeisodion, id est satyri arma Herculis dormientis furati, et in fine videtur Bacchus — ludorum scaenicorum patronus et satyrorum fautor — Herculem iratum conciliasse haustu vini vetustissimi, cuius Alcmenes filius cultor fidus exstitit, eum usque in modum, ut heros mero completus et risum omnibus movens somnum repetierit.

J. FREL

NOTAE

[1]) 516, CC 970; E. Haspels, *ABL* 116; S. Papaspyridi — Karouzou *BCH* 1936, 155 sqq, tabb. XX, XXI; E. Buschor *Satyrtänze* fig. 57; F. Brommer *Satyrspiele* 33; id. *Vasenlisten zur griechischen Heldensage* 112 A 3; J. D. Beazley *ABV* 508.

[2]) 517, *CC* 971; *ABL* 114, 116; *BCH* 1936 155.1; *Vasenlisten* 60.29

[3]) *l. l.* 152 sqq, 157.

Čtyři lekythy

Konévky na olej, které se vyráběly v Aténách převážně pro místní spotřebu, jsou také nejhojněji zastoupeným tvarem v našich sbírkách.[1]) Na sériové černofigurové produkty tohoto druhu se od konce 6. do pokročilého 5. stol. obvykle znázorňoval celý výjev o několika postavách[2]); tak je tomu i na váze s Herakleem a zajatými satyry, uveřejněné latinsky na předchozích stránkách. Naproti tomu červenofigurové lekythy běžného rázu se ve výzdobě pravidelně omezují na jedinou postavu. Přitom bývá zřejmé, že takováto figura — běžící žena nebo mainada, letící Niké[3]), žena[4]) či Niké[5]) spřádající vlnu atd. — je jen výsekem z rozsáhlejší scény o větším počtu postav. To platí i pro čtyři červenofigurové lekythy, které se zde u nás poprvé publikují.

1. Národní museum 769; z Řecka[6]). Získán r. 1937 z pařížského obchodu starožitnostmi (Lembessis). Výška 141 mm; hrdlo přilepeno kousek pod ústím, jinak je nádobka neporušena. Kvalitní hrnčířská práce. Nožka má neobvyklou podobu obráceného plinthu. Na plecích nakresleny čárky a plaménky. Na báni žena v chitónu a himatiu, se sakkem na hlavě, běží s rozpřaženými pažemi doprava. V každé ruce drží zapálenou pochodeň; stopy bílé barvy naznačují plamen. Zřejmě jde o izolovanou figuru z pochodňového průvodu, jenž býval součástí nejedné atické slavnosti, např. Panathénají. Řasy chitónu jsou nakresleny ředěným listrem, místy (např. na levé paži) použito reliéfního obrysu. Lekythos vyzdobil v desetiletí před polovinou 5. stol. malíř z Villa Giulia, nazvaný tak podle nejvýznamnějšího svého díla — kráteru v stejnojmenném římském muzeu se znázorněním sboru tančících dívek[7]); to je příznačné pro práci tohoto umělce, který se vcelku vyhýbá epickým námětům a nemá sklon k vyprávění. Ukázka jeho kresby je nejlepším červenofigurovým lekythem v našich sbírkách.

2. Ústav pro klasickou archeologii Karlovy university, bez inv. čísla; z Atén. Získán 1960 ze sbírky zesnulého akademika A. Salače[8]). Výška zachované části 98 mm; slepen z řady fragmentů, schází hrdlo s ústím a zlomek v zadní části báně. Uvnitř

patrny stopy použití šablony při vytáčení báně. Zběžná hrnčířská práce. Na plecích čárky a tři palmety spojené úponkou. Na báni nahoře a pod figurou vynechaný pásek; jejich obrysy provedeny otáčením vázy na kruhu s výjimkou místa, kde široký obrys hlavy postavy narušuje přímou linii vymezující horní pásek. Na báni žena v chitónu a himatiu, na hlavě sakkos, znázorněná zpředu s hlavou otočenou doleva. Levice je zahalena v plášti, který přidržuje, v napřažené pravé ruce drží zrcadlo. Pod ním košík na vlnu. Podle laskavého sdělení J. D. Beazleye jde o ranou práci Saburovského malíře z doby těsně po 460 př. n. l.; z pozdější práce tohoto řemeslníka jsou v našich sbírkách ještě dvě ukázky[9]).

3. Národní museum 1867. Získán 1948 ze zámku v Libochovicích. Výška 162 mm; přilepeno hrdlo, úško antické, ale nepatří k tomuto lekythu; jinak neporušený. Na plecích čárky a plaménky. Na báni mainada v chitónu a himatiu se sakkem na hlavě, v napřažené levici drží větévku břečťanu; běží doleva a ohlíží se nazpět — gesto pravé paže jako by vyzývalo někoho k následování. Zběžná kresba bez uměleckých nároků; jejím původcem je malíř lekythu z Yale[10]); z jeho práce je naší nádobce nejbližší mainada na nevydaném lekythu Umělecko-historického muzea ve Vídni[11]). Lekythos je současný s oběma předchozími.

4. Národní museum 790; z Řecka. Získán 1937 z pařížského obchodu starožitnostmi (Lembessis). Výška 183 mm; slepen z řady zlomků a poněkud doplněn, ovšem nikoli v kresbě. Na plecích čárky a plaménky. Nahoře na báni v části nad figurou a stejně dole pod ní vejcovec. Vlevo lotosové poupě na vysokém stvolu a další úponka v tvaru spirály. Nahý Eros letící doleva nese na pravé ruce větší obdélnou schránku. Detaily anatomie i mřížování schránky provedeny ředěným listrem. Nedbalá kresba je prakticky bez reliéfních obrysů. Lekythos se dosud nepodařilo přiřknout žádnému určitému malíři; pokročilá třetí čtvrť 5. stol.

J. FREL

[1]) Srov. *LF* 1959 35 nn; *Sborník Národního musea v Praze* xiii 5 1959 passim.

[2]) *Sborník Národního musea* l. l. č. 8—17, 70—75, 117, 124, 126.

[3]) tamtéž č. 27, 30.

[4]) tamtéž č. 26.

[5]) tamtéž č. 101.

[6]) tamtéž č. 21; *Fasti Archaeologici* x 1957, 117, obr. 22.

[7]) *ARV* 401.1; *CVA* tab. 21—22.

[8]) Ústav získal sbírku antik a bohužel nečetné archívní doklady o vykopávkách zesnulého; menší část sbírky mincí obohatila fakultní sbírku antické numismatiky. Dárci jsou dědici zesnulého, Josef Salač a dr. Jaroslav Doležal. Podrobnější zprávu o antických památkách z této sbírky přineseme v příštím čísle.

[9]) *Sborník Nár. mus.* č. 88 (zlomek číše); 89 (zlomek eutroforu hydrie, z téže vázy je pravděpodobně i č. 90).

[10]) Původcem určení malíře je J. D. Beazley; ve *Sborníku Nár. mus.* xiii 5, str. 243 č. 28 (tab. VI) se nedopatřením pisatele a záměnou inventárních čísel uvádí v této souvislosti lekythos Národního musea 770, který nyní Beazley řadí blízko Aischinova malíře, srovnávaje jej s bílým lekythem v Bologni *ARV* 501.20 a červenofig. lekythem ve sbírce Plattově, publikovaném již v známém albu Stacklebergově, *Die Gräber der Hellenen* tab. 24.6—7; *ARV* 495.28 (nyní jej Beazley řadí pouze jako blízký Aischinovu malíři).

[11]) 3209; *ARV* 449.19 jej Beazley zařadil mezi vázy drážďanského malíře, přijímá však rektifikaci pisatele: malíř lekythu v Yale.

1

2

3

4

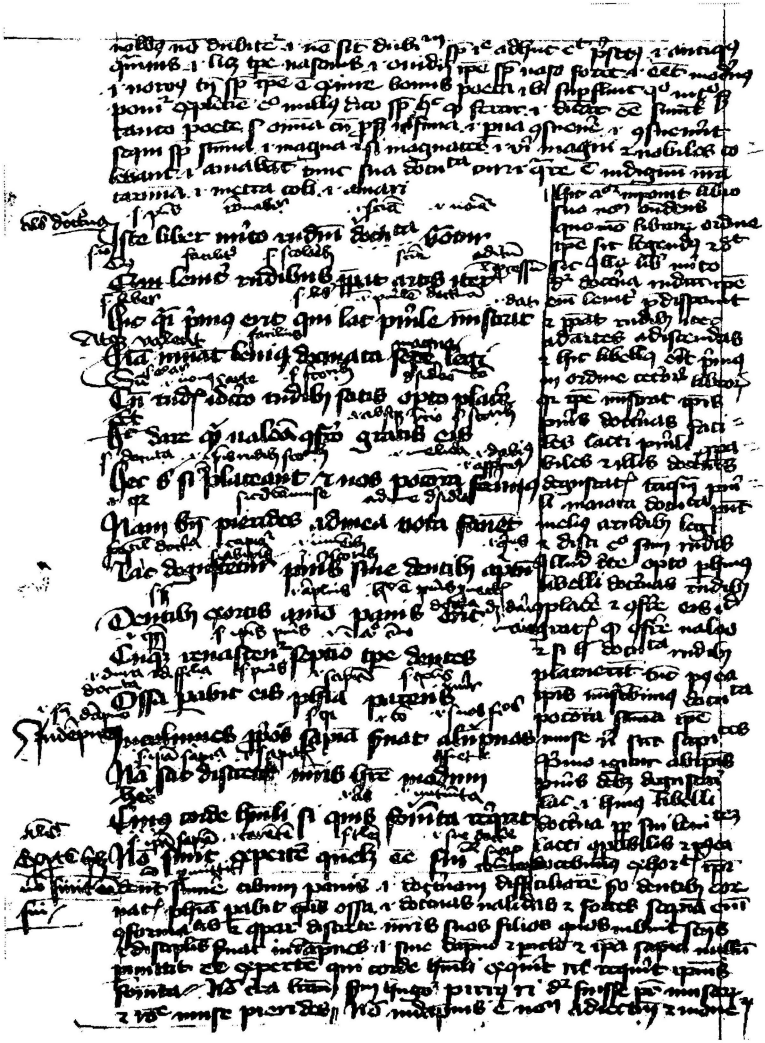

Quinque claves sapiencie v rukopise VK X F 24, pl. 89v

Ze středověké školy

O středověké škole panuje obecné mínění, že učení záleželo v memorování jednotlivých latinských frází, často bez skutečného porozumění, a že hlavní pedagogickou pomůckou byla metla. Proto je těžko pochopitelné, jak si mohli středověcí vzdělanci osvojit latinu do té míry, že se jim stávala takřka druhým mateřským jazykem. Na universitu přicházeli již posluchači schopní vyjadřovat se latinsky o všem. Jak však k této dovednosti přišli? O nižším školství té doby jsme zpraveni jen velmi kuse. Víme, že základy latinského jazyka a literatury poznávali žáci na žalmech a že pak probírali Donatovu gramatiku a četli Catonova Disticha a bajky Ezopovy a Avianovy. Co však čtli kromě toho, jakým způsobem se seznamovali s věcným obsahem svých učebnic, jak rozšiřovali svou latinskou slovní zásobu a jakou úlohu při tom hrál mateřský jazyk? To vše nám umožňují poznat rukopisné školní konvoluty, jež se zachovaly v našich i cizích rukopisných sbírkách. Tyto konvoluty nebyly ovšem v rukou žáků — vždyť rukopisná kniha byla velmi drahá — ale byly pomůckou učitele, která někdy byla jeho majetkem, častěji však byla majetkem města nebo kláštera, u něhož byla škola zřízena. Žáci byli podle těchto školních konvolutů vyučováni, a proto můžeme o nich mluvit jako o učebnicích, jež ovšem na rozdíl od nynějších musel žák opravdu nosit v hlavě, neboť se nemohl podívat do knihy na to, co zapomněl. Protože se pak lépe pamatuje verš než próza, jsou tyto středověké učebnice napořád veršované. Bohužel jejich literární cena je zpravidla pramalá, a tak se jim dosud dostalo jen málo pozornosti. Prohlédněme si podrobněji jednu z takovýchto dosud neznámých středověkých učebnic, Libellus quinque clavium sapiencie, zda nám něco prozradí o středověkých vyučovacích metodách.

Knížka o pěti klíčích moudrosti, psaná elegickým distichem, rozděluje svých 378 veršů na dvě knihy. První kniha, obsahující verš 1—174, vypočítává pět klíčů, jež žákům otevřou brány moudrosti. Prvním klíčem je častá četba, druhým paměť, která uchová vše, co si žák přečetl, třetím vyptávání se na to, co žák neví nebo čemu nerozumí, čtvrtý úcta k učiteli a pátý pohrdání bohatstvím. O tom, kterých pěti klíčů má zapotřebí učitel ke

zdárnému pedagogickému působení, pojednává druhá kniha, v. 175—378. Učitel má opravovat chyby žáků, působit na ně svým dobrým příkladem, být jim vzorem v chování, vykládat jim látku přiměřeně, aby ji mohli pochopit, a vést k učení i nedbalé žáky. Tyto klíče zní tak moderně, že stěží uvěříme, že báseň vznikla již koncem XII. nebo nejpozději v první polovině XIII. století a že některé klíče byly formulovány již ve století XI. Kde tato báseň vznikla a kdo ji napsal, nevíme, a sotva se to asi kdy podaří zjistit. Autor, jímž byl pravděpodobně nějaký západoevropský učitel, ji totiž úmyslně napsal anonymně a její autorství přiřkl múzám, které prý mu ji nadiktovaly. Učení doktoři pak prý rozhodli, aby ji čtli chlapci a žáci začátečníci, neboť

utilis est rudibus presentis cura libelli
et facilem pueris prebet in arte viam (v. 1—2).

Knížka došla skutečně brzy velkého rozšíření — přispěl k tomu jistě i její malý rozsah a snadný jazyk, takže již r. 1280 ji uvádí Hugo z Trimberku, učitel při bamberském klášteře sv. Gangolfa, ve své knize Registrum multorum auctorum (vyd. Langoschova v. 639—640c), a to v třetím oddíle mezi spisky, jež se hodí jako četba pro školní mládež. Touto četbou může být kromě Catonových Distich, Aviana a Ezopa např. učebnice chování Facetus, kniha bajek Fabularius, kniha o vlastnostech kamenů Lapidarius, vyprávění o zvířatech Physiologus, jazyková příručka Synonyma atd., vždy jsou to však díla, u nichž je didaxe úzce spjata s mravoukou. Cílem není dát žákům jen určité reálné vědomosti, ale především naučit je vhodnému způsobu života. Takováto díla čtli žáci mezi svým 10.—17. rokem, získávali z nich všeobecné vzdělání, připravovali se na další studium a učili se na nich i latině.

Středověká vzdělanost byla univerzální a nebyla omezena hranicemi zemí. Proto se v podstatě s týmiž látkami setkáváme v učebnicích u nás jako ve Francii, v Německu jako ve Španělsku, v Rakousku jako v Belgii. Také naše Knížka o pěti klíčích moudrosti se vydala na pouť Evropou. Dodnes máme její rukopisy zachovány v Praze (rukopis universitní knihovny III G

21 = B, X F 24 = P, III G 12 = U, všechny ze XIV./XV. stol., rukopis kapitulní knihovny M 127 = C z let 1378/9, O 30 = O z r. 1443), v Třeboni (rukopis státního archivu A 4 = T z r. 1459), ve Vídni (rukopis Národní knihovny 3265 = A a 303 = V, oba ze XIV. stol.), v Mnichově (rukopis Bavorské státní knihovny Clm. 4409 = A z XII.—XIV. stol., Clm. 4146 = M z r. 1436, Clm. 4413 = E ze XIV. stol. a Clm. 7678 = F z r. 1449) a v Berlíně (Diez B Santen 4 = S z XV. stol.); až do poslední války byl ještě další rukopis v Gdansku (Mar. Q 24 z XV. stol.), dnes je však zničen. V knihovnách, jejichž katalogy nejsou u nás přístupny, by se patrně našly ještě rukopisy další, neboť Knížka o pěti klíčích moudrosti patřila ke školní četbě ještě v XVI. stol., jak dosvědčuje granadský tisk z r. 1534, který se mi však nepodařilo získat.

Ve všech těchto zemích se při vyučování postupovalo v zásadě stejně. Než učitel přikročil s žáky k četbě vlastní básně, probral s nimi nejprve čtyři příčiny, které vedly ke vzniku díla: *causa efficiens, materialis, formalis et finalis* (*causa efficiens* např. je autor, termínem *causa formalis* se rozumí poučení o metrické stavbě díla). Dnešní učitel by asi shledal takovýto úvod nepřiměřeným pro žáky tak malé, byl však usem předepsán, jak vyplývá jednak ze shody rukopisných komentářů, jednak ze slov Konráda z Hirschau v Dialogus super auctores (vyd. Schepps, str. 127): *Nec te lateat quod, in libris explanandis, septem antiqui requirebant: auctorem, titulum operis, carminis qualitatem, scribentis intentionem, ordinem, numerum librorum, explanationem, sed moderni quatuor requirenda censuerunt: operis materiam, scribentis intentionem, finalem causam et cui parti philosophiae subponatur, quae scribitur.* Teprve po tomto úvodu přistoupil učitel s žáky k vlastní četbě. Látka byla probírána po malých úsecích, 1—2 dvojverších. Žáci nejprve uvedli dvojverší do normálního slovního pořádku, stanovili ordo simplex; v některých rukopisech, např. v E, je ordo simplex číslicemi nadepsán, patrně se tedy učitel předem na hodinu připravil. Pak překládali žáci jednotlivá slova do své mateřštiny, a to zpravidla tak, že překládali do téhož pádu, v jakém bylo latinské slovo, nedbajíce na větnou konstrukci mateřského jazyka; šlo ještě o nepříliš učené žáčky, s kterými

se postupovalo slovo od slova. Také tyto překlady si občas učitel poznamenával do rukopisu, a tak máme v našich rukopisech glosy české, v mnichovských německé apod. Dále hledali žáci s učitelem k jednotlivým slovům verše příslušná latinská synonyma; učitel opět je měl někdy nadepsány ve svém rukopise. Nakonec seznámil učitel žáky s citáty z autorit, které se k probíranému místu hodily, a podal, bylo-li třeba, věcné vysvětlivky. Citáty měl napsány v komentáři ve svém rukopise. A tak v komentovaném školním rukopise je vždy zapsáno několik veršů, interlineárně je k nim poznamenán ordo simplex, překlady a synonyma a pak je podán komentář k probranému úseku. Teprve potom znovu pokračuje text básně (srv. reprodukci fol. 89^{v} z rukopisu P). Tímto způsobem se postupovalo při výkladu většiny děl od XII. stol., kdy formuloval Hugo de s. Victore v Didascalion, kn. III, kap. 9 (PL 176, sl. 771) pravidla, co má být v komentáři: *Expositio tria continet: litteram, sensum, sententiam. Littera est congrua ordinatio dictionum, quam etiam constructionem vocamus. Sensus est facilis quaedam et aperta significatio, quam littera prima fronte praefert. Sententia est profundior intelligentia, quae nisi expositione vel interpretatione non invenitur. In his ordo est, ut primum littera, deinde sensus, deinde sententia inquiratur: quo facto, perfecta est expositio.* Tyto tři základní složky výkladu musel učitel zachovat, a proto si učitelé často opsali s básní i komentář ze své předlohy, a usnadnili si tak práci, takže např. ve čtyřech pražských rukopisech Knížky o pěti klíčích moudrosti máme v podstatě týž komentář. Školní látka takto důkladně probraná a tolika způsoby vyložená se vtiskla žákům do paměti zpravidla opravdu na celý život. Proto nejsou ve středověké literatuře řídké citáty např. z Catonových Distich a mnohých dvojverší, jež mají původ v této středověké školní četbě, užíváme sentenčně dodnes, např. z Catonových Distich I 30:

Quae culpare soles, ea tu ne feceris ipse:
turpe est doctori, cum culpa redarguat ipsum.

I Knížka o pěti klíčích moudrosti zůstávala žákům takto v paměti, a tak ji rád citoval např. Hus jak ve svých promluvách

promočních a projevech universitních, tak i v kázáních. Zvláště měl v oblibě v. 271—272, který vysvětloval, proč je Hus nenáviděn svými protivníky; citoval jej v latinských Collectech (str. 59) a Reportatech (rukopis pražské kapitulní knihovny F 29, fol. 145[r]) i v české Postille (str. 298 Jeschkova vydání):

Opto placere bonis, pravis odiosus haberi,
namque solent odio semper habere bonos.
Žádám líbiti sě dobrým, a zlým v nenávisti býti;
neb obyčej mají vždy v nenávisti dobré mieti.

Pojďme teď na chvilku do školy na přelomu XIV. a XV. stol. a učme se s žáky verši 57—62 z Knížky o pěti klíčích moudrosti:

Ast opus est magno, fateor tibi vera, labore,
si quis nosse cupit, littera quid doceat.
Auctorum magno simulantur scripta profundo
et pelagi immensi non minus instar habent.
Tempore non parvo multorum scripta leguntur,
qualiter ergo brevi discere quis poterit?

v. 57 *ast*] *wie der not dir* F, *pro sed* BC, *scil. sed* U
opus] *id est necesse* BC, *necesse* U
est] *scil. illi* BU
magno] *de* U, *id est de* B, *id est de magno* C
fateor] *2* F, *scil. ego* BU, *id est loquor* C
tibi] *3* F
vera] *4* F, *war dign* F, *veritatem* U, *id est veritatem* BC
labore] *1* F, *assiduitate* U

v. 58 *si*] *1* F
quis] *aliquis* B, *ali-* U
nosse] *3* F, *er kent haben* F, *id est novisse* E, *cognoscere* U, *id est scire* B, *id est noscere* C
cupit] *2* F, *desiderat* U, *id est optat* C
littera] *5* F, *do* (?) *buch* F, *literalis sciencia* U, *sciencia* B, *id est literalis sciencia* C
quid] *4* F, *vas* F
doceat] *6* F, *leccione* F, *informet* U

v. 59 *auctorum*] *2* BEF, *doctorum* U, *id est doctorum* B, *id est magistrorum* C
magno] *4* BEF, *-ne* U, *id est magne* BC, *veliké* B
simulantur] *3* BEF, *a-* U, *geleucht* F

scripta] *1* BEF, *documenta* BU, *volumina librorum* U, *supple quia id est documenta* C

profundo] *4* BEF, *mari* F, *profunditati aque* C, *profunditati scil. aque* BU, *hlubokost* B

v. 60 *et*] *1* EF, *scripta* E, *scil. scripta* U, *supple scripta* C

pelagi] *5* F, *6* E, *maris* BU, *id est maris* C, *des meres* F

immensi] *5* F, *6* E, *magni* BEU, *vel immensi id est magni* C, *unentli-.en* F

non] *3* EF, *ymmo magis* CU, *pro non ymmo magis* B

minus] *4* E

instar] *4* F, *5* E, *similitudinem* U, *id est similitudinem* C, *ad similitudinem* B

habent] *2* EF, *supple scripta* BF

v. 61 *tempore*

non] *id est non solum* B, *scilicet tantum* U, *id est non tam brevi* C

parvo] *scil. brevi* U, *tantum* B

multorum

scripta] *librorum volumina* U, *id est librorum volumina* BC

leguntur] *per-* BU, *id est per-* C

v. 62 *qualiter*] *2* EF, *quomodo* U

ergo] *1* EF, *ideo* U, *igitur* C

brevi] *6* EF, *tempore* EF, *scil. tempore* U, *supple tempore* C

discere] *5* EF, *a- aprehendere* U

quis] *3* EF, *ali-* U, *aliquis* E, *id est aliquis* C

poterit] *4* EF

Postquam auctor movit predictam obieccionem, que sibi posset inferri, hic removet eam dicens sic: Ego fateor tibi secundum veritatem, quod illis est opus de magno labore, qui voluerit adiscere sapienciam sive scienciam. PU
Hic respondet ad questionem precedentem removendo ipsum. B

Scripta enim sciencie, que scripserunt diversi auctores et magistri, assimilantur profunde aque, ymo assimilantur profunditati magni maris. Unde scripta magistrorum et doctorum non possunt perlegi nisi longo tempore. Qualiter igitur posset aliquis tempore brevi adiscere? CPU

Unde profert beatus Ieronimus Socratem egregium philosophum sic dixisse: Nota, quod tam diu est discendum, quam diu aliquis ignorat. Sed homo diu vivit et semper ignorat. Ergo omni tempore vite sue semper adiscere debet. Quod autem homo semper ignoret, patet per Themistium super 2o libro De anima dicentem: „Ea, que scimus, sunt minima respectu eorum, que ignoramus." BCPU

Unde profert beatus Ieronimus Socratem egregium philosophum sic dixisse: „Hoc solum scio, quod nescio," quod interpretatur sic: Nichil ita perfecte scio, sicut, supple ego, scio, quod nescio, id est ignoro, multa, que deberem scire. Nota: Cum quidam sapiens octogenarius moreretur, interrogatus fuit, si de morte doleret. Qui respondit sic: „Doleo." Et cum interrogatur, qualiter, respondens ait: „Quia primo incepi discere." Et nota, ut quidam sapiens interrogaretur, ubi esset terminus discendi, qui respondit: „Cum moritur," etc. PU

Unde Socrates: „Hoc solum scio, quod nescio." Quod scio, id est illud perfecte aprehendo, quod me gnosco ignorantem, de quibus dubito. B

Nota: Auctor racionaliter dicit, quod doctorum scripta profunditati maris assimilantur, quia solus doctor beatus Augustinus scripsit mille et triginta volumina. Wersus:

„Mille voluminibus pater Augustinus refulgens,"

sed minor numerus est obmissus. BCPU

Et refert beatus Ysyodorus, quod Origenes scripserit sex milia volumina et quod infiniti alii doctores tam gentiles tam katholici infinita volumina librorum conscripserunt. Litera: AST pro sed, supple ego, FATEOR, id est dico, TIBI. CPU

VERA, id est veritatem. Scilicet illi est OPUS, id est necesse, EST, supple de, MAGNO LABORE, SI QUIS CUPIT NOSCERE, id est scire, QUID LITERA et literalis sciencia DOCEAT. SCRIPTA, id est documenta vel volumina librorum, AUCTORUM, id est doctorum, SIMILANTUR, id est assimilantur, MAGNO PROFUNDO, id est magne profunditati, supple aque, ET, supple scripta, HABENT NON MINUS, ymo magis, INSTAR, id est similitudinem, IMMENSI PELAGI, id est magni maris. SCRIPTA, enim librorum volumina, LEGUNTUR, id est perleguntur, NON, tantum scilicet, BREVI TEMPORE, nisi magno, id est longo. QUALITER ERGO QUIS, id est aliquis, POTERIT DISCERE BREVI, suple tempore. Vel sic: SCRIPTA NON tantum, id est non solum, LEGUNTUR, id est perleguntur, tempore nisi magno. PU

A. SCHMIDTOVÁ

Z pobělohorské básnické tvorby M. Campana

Není pochyby, že do života M. Jana Campana Vodňanského, našeho nejpřednějšího spisovatele pozdního humanistického období, který je díky Winterovu zobrazení jednou z nejznámějších postav našich kulturních dějin, nejpronikavěji zasáhly dramatické události dvou pobělohorských let. A přece právě z této doby jsme doposud neznali žádné Campanovy literární projevy, z nichž bychom mohli usuzovat na jeho vnitřní přesvědčení a postoj k pohnutým událostem veřejného života. Tento nedostatek výrazně kontrastoval s neobyčejným bohatstvím zachované Campanovy předbělohorské tvorby. Rukověť k humanistickému písemnictví uvádí pro období do roku 1620 včetně 47 Campanových samostatných prací a 447 příspěvků, z roku 1621 pouze jedno samostatné dílko a jeden drobný příspěvek. Obě skladby mají vztah k samému začátku roku 1621 a jsou bezprostřední odezvou bělohorské katastrofy. Z roku 1622 se již neuvádí žádné Campanovo dílo. Z těchto údajů by mohlo vzniknout domnění, že Campanus v důsledku nepříznivého vývoje věcí zcela zanechal pěstování literatury. Novější výzkumy[1]) však ukázaly opak: Campanus zůstal latinskému básnictví věrný až do své smrti († 13. prosince 1622), což dosvědčují jeho pobělohorské příspěvky v těchto tiscích:

Nuptiis ... M. Georgii Colsinii ... 13. Iulii anno 1621 ... celebratis ... Pragae ... MDCXXI.

Fasciculus anagrammatum ... per Sigismundum Hermannum ... (1622) ... Pragae.

Epithalamia in honorem nuptiarum ... M. Georgii Meussneri ... 1622 ... Pragae.

Virtute et doctrina ornatissimo ... Hieremiae Spirae Turnovino ... 25. Octob. An. MDCXXII ... Pragae ... 1622[2]).

Dva z uvedených tisků (Colsinius, Spira) znal odjinud již K. Hrdina, ale protože nepočítal s novým vydáním prvního dílu Rukověti, v němž je heslo Campanus, nezpracoval podrobněji ve svém rukopisném materiálu Campanovy příspěvky v těchto tiscích.

Rozbor uvedených básní ukazuje, že Campanova tvorba si zachovala i v pohnuté době pobělohorské v podstatě tytéž rysy, jimiž se vyznačovaly jeho skladby z doby Rudolfovy a Matyášovy. Je to básnická pohotovost a obratnost, záliba ve slovních hříčkách a etymologiích[3]), sklon k přejímání veršů nebo jejich částí z antických klasiků, zvláště z Ovidia[4]). Stejně jako v předbělohorských dílech sleduje i zde autor s neobyčejnou všestranností události politického a kulturního života, s živou účastí se podílí na radosti i zármutku svých přátel a krajanů a projevuje velké porozumění pro jejich literární pokusy, jimž otvírá doporučujícími verši cestu k čtenářům. I v době těžkých zápasů si zachovávají jeho básnické výtvory svou původní svěžest a svéráznost a svědčí o duševní vyrovnanosti i optimismu. Zvláště zajímavé je zjištění, že poslední známý Campanův příspěvek, napsaný krátce před jeho smrtí, má žertovný ráz[5]).

Campanovy pobělohorské verše nesvědčí jen o nezměněných estetických a mravních kvalitách jeho díla, nýbrž také o jeho postoji k událostem. Po této stránce je zajímavý zvláště jeho příspěvek ve sborníku k svatbě Colsiniově. V úvodních verších této skladby charakterizuje Campanus smutný osud pražské university:

Quando suos male disque sitos male disque sipatos
Praga professores triste silere videt . . .

Žádá Colsinia, aby vzpomněl též svých universitních přátel a popřál jim zdaru. V další části oslovuje devotně po způsobu římských básníků z doby principátu Ferdinanda II., od něhož doufá pomoc:

Quod petis, ut fiat, Caesarque Deusque videbunt,
exaudire pias n u m i n a sueta preces.

V závěru vyjadřuje naději, že po válečných pohromách opět nadejde čas, kdy bude možno oddat se nerušeně vědeckému a literárnímu povolání:

Sat Marti tumulisque datum! Tot vulnera passi,
nunc arti, thalamis nunc dare tempus erit.
Post tristes hiemes et inaequales autumnos
dulcia floriferi tempora veris eant!

Z celé této básně, a zejména z jejího dvanáctého verše (*Aonium pariter collige, Iova, chorum*) je zřejmé, že Campanus ještě v létě 1622 věřil v možnost zachování Karlova vysokého učení a že se snažil upevnit jeho otřesené postavení prosbami, určenými samotnému panovníkovi.

Pro posouzení Campanova postoje k závažným otázkám té doby je ještě významnější příspěvek ve sborníku Hermannově. Již to, že Campanus doporučuje v době po krvavé exekuci staroměstské odbojný protikatolický spis, který je výrazným protestem proti morálce bělohorského vítěze[6]), charakterizuje dostatečně jeho přesvědčení. Není myslitelné, že by Campanus napsal svůj doporučující příspěvek bez znalosti obsahu tohoto díla, o jehož vydání v pražské tiskárně Sessiově pečoval patrně Campanův pomocník na universitě[7]). Doporučující příspěvky bývaly psány do hotových děl a měly vztah k jejich textu a vlastnostem. Nechybíme proto, když budeme předpokládat, že Campanus napsal své verše po odeslání Hermannova rukopisu do Prahy a před započetím tisku. Doporučil-li tedy toto dílo tak vřelými slovy veřejnosti, vyslovil zároveň souhlas s jeho obsahem. Campanovo stanovisko poznáváme ostatně také z toho, že v této doporučující básni chválí kulturní a náboženský život na Mělníce[8]), jehož představiteli byli výhradně nekatoličtí měšťané, v Hermannově tisku dále jmenovaní[9]).

Jan Schmidl uvádí podle Bohuslava Balbína, že Campanus navázal literární styky s jezuity, které byly předzvěstí jeho přestupu ke katolictví, v lednu 1622[10]). A právě v tomto měsíci napsal Campanus příspěvek do Hermannova protikatolického Fasciculu. Z toho vidíme, že se neodhodlal k přestupu z přesvědčení, jak motivuje jeho rozhodnutí Balbín, nýbrž z obavy o vlastní existenci a ve snaze o záchranu pražské akademie, v jejíž zachování, jak jsme dříve uvedli, ještě tehdy doufal.

O Campanově důvěrném přátelství s nekatolíky v dalším průběhu roku 1622 svědčí i příspěvek v Colsiniově sborníku. Colsinius odešel, jak známo, později do exilu. O jeho názorech a stycích svědčí literární produkce, vydaná v cizině, k níž patří i proslulá latinská disticha, jimiž doprovodil Komenského Labyrint světa.

Dokud nebyly známy Campanovy vlastní pobělohorské skladby, byly pramenem k poznání jeho názorů výroky současníků, často navzájem protichůdné. Domyslit se toho, co se asi odehrávalo v Campanově nitru, bylo lákavým námětem románového zpracování, jakého se nám dostalo z pera Winterova. Nemůže jistě být uměleckým kritériem historického románu zjištění, s jakou věrností a přesností autor zachytil dějinná fakta. Tato kritéria se hodí pro posuzování vědeckých prací. Přesto si čtenář takového díla, jako je Winterovo, často klade otázku, jak se spisovatel vyrovnal s historickou skutečností. Po předchozím výkladu je možno říci, že Winter správně vystihl Campanovo stanovisko k pohnutým pobělohorským událostem a pravdivě vylíčil jeho naděje i zklamání. Ač znal patrně jen zkreslené zprávy současníků, které cituje ve svých vědeckých pracích o zániku pražské nekatolické university, a nikoli Campanovy vlastní projevy, jejichž výčet jsme zde uvedli, přece správně domyslil, jak velice usiloval Campanus až do své smrti o záchranu university a jaké byly skutečné důvody jeho přestupu ke katolictví. Nově zjištěná fakta dokazují bystrost a pravdivost Winterových psychologických postřehů.

J. MARTÍNEK

POZNÁMKY

[1]) Podal jsem o nich zprávu v LF 1960, str. 325 a v Bulletinu ČSAV VI, č. 8 (Praha srpen 1960), která byla ve zkráceném znění uveřejněna v denním tisku (17. 8. 1960). Na těchto místech je také zmínka o nově zjištěných pracích Campanových, z nichž ovšem většina náleží době předbělohorské. Ty budou zpracovány v Rukověti k humanistickému písemnictví, dojde-li k novému vydání prvního dílu.

[2]) První tři jsou v konvolutu Jiřího Mžanského (Praha KNM 57 B 41), srov. LF 1960, str. 325, čtvrtý v litoměřické biskupské knihovně I Q 42-6, přív. 13, Srov. D. Martínková, Litoměřický soubor humanistických prací z dvacátých let XVII. stol., LF 1960, str. 331.

[3]) Pro předbělohorskou dobu je tato záliba dosvědčena zvláště v díle Liminis encomium (Rukověť str. 204, č. 39), Srov. I. Honl, K starším výkladům místních jmen, Zpravodaj místopisné komise ČSAV I-1960-č. 3, str. 193, č. 4, str. 248). Mezi pobělohorskými skladbami, zvl. Fasciculus A 1b:

Quod Bssovium primo dictum est, hoc postmodo coepit // Melnicii a multis nomen habere molis. // Mellitum quoque dixit idem non futilis autor // Historiae et factum, quo tueatur. habet. První etymologie pochází z Hájka (24), výrazem *non futilis autor Historiae* míní asi Campanus Petra Žitavského, jehož Zbraslavskou kroniku znal v nedávném vydání Freherově (Rerum Bohemicarum antiqui scriptores, Hanoviae 1602). Druhá etymologie vznikla asi Freherovým nesprávným čtením rukopisného textu. Ve své edici uvádí totiž Freher nesprávnou formu Mellitum (str. 28: in Mellito suo oppido, str. 30 de Mellito, FRB IV 251, 252 správně Mellico). Podobně píše Freher nesprávně Merita (str. 25) m. Merica (= Bor.) Hájkovy etymologie použil Campanus již v díle Sedecimi ... centenarii triennium postremum (1601).

[4]) Z předbělohorských skladeb: Cechias (ukázka z Rukověti I, str. 206 dole). Z pobělohorské tvorby: Fasc. anagram. A 1b: *Et factum, quo tueatur, habet* ~ Ovid Fasti I 32: *Erroremque suum, quo tueatur, habet.* Nuptiis Colsinii A 2b: *Post tristes hyemes et inaequales autumnos* ~ Ovid. Met. I 117 *Perque hiemes aestusque et inaequales autumnos.* Tamtéž: *Sat Marti tumulisque datum!* ~ Verg. Aen. II 291: *Sat patriae Priamoque datum!*

[5]) LF 1960, str. 331.

[6]) Viz výše str. 35nn (předchozí číslo téhož ročníku těchto Zpráv).

[7]) Domníváme se totiž, že verše na f. C 4a (jejich začátek se jménem adresáta se v tomto neúplném tisku nezachoval) jsou adresovány Hermannovu příteli, který se dále podepsal Andreas Aquinas Radonicenus fam⟨ulus⟩ M. I⟨oannis⟩ C⟨ampani⟩. V těchto verších jsou obsaženy pokyny, jak má být dílo vydáno.

[8]) Ve verších: *Mellea Melnicio quod sacri copia verbi // melliti, verbum melque merumque sapit // ... Mellea cantores quod ibi dant cantica Christo //mellito Christo dum pia sacra canunt.*

[9]) O většině z nich J. Stáhlík v Mělnických listech 1923 a následujících ročnících.

[10]) Ioannes Schmidl, Historiae societatis Iesu provinciae Bohemiae pars III, liber III, str. 328, N. 20 (1622) *Hic* (totiž Campanus) *primum Hussita, tum Lutheranus, postmodum Calvinianus, tandem ad ecclesiam Romanam applicuit duce, ut pie credendum est, virgine, quae maris stella et fluctuantibus est portus, cuius laudes in vinulos rythmos abs se vinctas m e n s e I a n u a r i o ad collegium nostrum miserat.* Téměř doslovně z Balbína Bohemia docta II (Ungar, Praha 1778), str. 264. Balbín uvádí chybné datum 1624, ale sám se usvědčuje z omylu tím, že klade datum Campanova přestupu ke katolické víře na sobotu 12. listopadu. V r. 1622 připadla sobota na tento den, r. 1624 nikoli.

Dodatečné zjištění: Další Campanův pobělohorský příspěvek v Rukověti I neuvedený je ve sborníku „In obitum D. Nicolai Hofmanni" z roku 1622. Tento příspěvek, jenž není obsahově zvlášť zajímavý, objevil již K. Hrdina, ovšem teprve po vydání prvního dílu Rukověti.

FATALISTÉ

K. Varnalis

Dole je sklepní vinárna nízká,
kde uprostřed kouře se pustě spílá
(zatím co nahoře gramofon vřiská);
my tam co parta náramně čilá
večer co večer prázdníme sud,
abychom spláchli ten života rmut.

Tam jeden k druhému se tiskne
a občas na zem naplije,
na trýzeň života si stýskne:
„Je tohle život — mordie!
ni jednu radostnou chvíli ti nedal,
marně bys v mysli své vzpomínku hledal.“

(Ach, toho slunce a té modře moře,
těch nebes, hlubokých jak jezera,
těch sírově žlutých úsvitů zoře
a krvavých západů večera!
To všechno míjí hluše kolem nás,
aniž my máme co z těch krás.)

Jednomu deset let chromota svírá
otce, jenž za živa straší,
druhému doma zas na souchotě zmírá
žena, jež na nohu je kratší,
v žalářní kobce v Palamis má syna Mazi
a dcera Javise je zas zavřena v Gazi.

Je vinen tím náš přenešťastný osud?
Je vinen Bůh, který nás nenávidí?
Je vinen snad náš chabý rozum dosud?
Či ve víně snad někdo hlavní vinu vidí?
„Kde vina je, kde vina je," se mnohá ústa ptají,
však na otázku tu odpověď marně ždají.

A tak tam v té vinárně tmavé,
pijem' a záda hrbíme,
a pozbyvše veškeré odvahy pravé
jak po červech že po nás šlapou trpíme,
bez vůle, bojácní a odevzdáni v osud,
že zázrak se stane snad, čekáme posud.

Z prací novořeckého semináře doc. Papase,
z novořeckého originálu přeložil L. Hoch

Přehled dosavadní práce o Rukověti k humanistickému písemnictví v Čechách a na Moravě

Rozsáhlá vědecká činnost v oboru literární historie v našich zemích na sklonku 19. stol. si vyžádala napsání děl, která by v přehledné formě podala základní poučení o významnějších představitelích českého písemnictví a jejich literární činnosti. Jednou z takových prací byla dvousvazková Jirečkova „Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku" vydaná v Praze v letech 1875—76. Jirečkovu myšlenku převzal gymnasiální profesor a později ředitel Antonín Truhlář (1849—1908), který vydal první svazek přehledného díla o naší latinské literatuře renesančního období pod názvem: „Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému, v Čechách a na Moravě ve století XVI." Rozdíl v podrobnosti obou Rukovětí je zřejmý již z toho, že Jireček obsáhl veškerou českou literaturu až do obrození na 881 stranách, kdežto Truhlář zpracoval v prvním svazku své Rukověti (hesla Abel — Caucalius), který tvořil sotva jednu desítinu celého díla, latinské literární projevy z období asi 150 let na 308 stranách. Přispěl k tomu nejen jiný přístup k látce a uplatnění metod, které se osvědčily při vydávání velkých děl mezinárodního významu v oboru klasické filologie, nýbrž také ohled na české čtenáře, neznalé latiny, jimž bylo třeba naznačit obsah humanistických prací a seznámit je podrobněji se životopisy autorů, čerpanými z latinských pramenů. Dalším přínosem Truhlářovy Rukověti je registrace sborníků, které jsou v humanistickém písemnictví neobyčejně časté, pode jmény všech přispěvatelů.

Truhlářovi bylo zřejmé, že tak široce založené dílo nedokončí. Proto publikoval životopisný a bibliografický materiál o některých významnějších humanistech, určený pro přípravu dalších dílů Rukověti, v tehdejším Časopise Musea Království českého, jehož byl redaktorem. Po Truhlářově smrti se ujala správy jeho vědecké pozůstalosti Česká akademie věd a umění, která po Flajšhansově resignaci na další vydávání Rukověti pověřila tímto úkolem středoškolského profesora Karla Hrdinu (1882—1949), jenž zůstal tomuto úkolu věren i po svém povolání do ministerstva školství.

Hrdina vydal r. 1918 další sešit Rukověti, navazující svým stránkováním na paginaci prvního dílu Truhlářova, jehož poslední půlarch (str. 305—308) dal vytisknout s drobnými úpravami a doplňky. Následují strany 309—469 s dalšími hesly až po heslo Collinus, zpracovanými péčí Hrdinovou na základě rukopisné pozůstalosti Truhlářovy, a dále strany 470—496, obsahující Hrdinovy doplňky k heslům

Abel — Colens. Již z uvedených údajů vyplývá, že tento sešit nebyl určen k samostatnému prodeji, nýbrž měl se dostat na knižní trh současně s nerozprodanou částí nákladu prvního dílu z roku 1908. Při vazbě měl pak být s tímto dílem spojen tím způsobem, že by se nahradil původní Truhlářův titulní list novým titulním listem z r. 1918, který dal vytisknout Hrdina a v němž je již zaznamenána jeho spoluúčast na vydávání díla. Navíc měla být hned za tímto novým titulním listem zařazena Hrdinova nepaginovaná třístránková předmluva. Protože se v této předmluvě nekonstatuje dosti jasně pravý stav věcí, mohlo vzniknout — a skutečně také vznikalo — u užívatelů vázaných svazků domnění, že Hrdinova spoluúčast na vydání se týká i stran 1—304. Ve skutečnosti je text na těchto stranách pouze výsledkem práce Truhlářovy. Stránky 1—304 ve vázaných exemplářích s titulním listem z r. 1918 jsou tedy typograficky totožné se stránkami Truhlářova prvního dílu z r. 1908. Pro citaci tohoto úseku díla je proto lhostejné, kterého exempláře se užívá. Citace uvedených stran z původního prvního dílu platí i pro uměle vytvořený první díl z r. 1918 a naopak.

Po r. 1918 připravoval K. Hrdina k vydání další díly Rukověti. Konal heuristické práce, zejména v cizině, udržoval písemný styk s tamními knihovnami, opatřoval fotografické snímky bohemik ze zahraničí, kupoval v aukcích a excerpoval vzácné konvoluty humanistických tisků (dnes jsou uloženy tyto svazky z jeho pozůstalosti v Národním museu), zpracovával materiál Truhlářem zanechaný, zejména biografický, ale k vydání dalšího svazku nepřikročil.

Roku 1946, tedy ještě za Hrdinova života, uložil profesor Ryba, tehdy ředitel latinského semináře filosofické fakulty Karlovy university v Praze, většímu počtu kandidátů učitelství na středních školách, aby v rámci seminárních (popřípadě i státních) domácích prací excerpovali některé humanistické konvoluty, uložené v pražských ústavech. Přínosem práce studentů nemělo být ani tak podchycení nového materiálu jako spíše větší podrobnost rozpisu. Spolehlivost a pečlivost provedení excerpčních lístků je různá, ale lze říci, že posluchači splnili náročné požadavky celkem úspěšně. Pokles počtu studentů po přechodném poválečném vzestupu a v důsledku omezení studia latiny a řečtiny na středních školách měl za následek, že dílo zůstalo nedokončeno a že byla takto důkladněji zpracována pouze asi třetina materiálu, známého Truhlářovi. Materiál, získaný excerpcí, byl uspořádán, uložen do 26 krabic a ponechán na tehdejší filosofické fakultě Karlovy university až do začátku roku 1955, kdy byl odevzdán Čs. akademii věd, v jejíž správě byla již od

jejího založení r. 1953 také pozůstalost Truhlářova a Hrdinova, chovaná od r. 1949, kdy Hrdina zemřel, až do r. 1952 v tehdejší České akademii věd a umění.

Roku 1954 zahájili dva podepsaní pracovníci ČSAV přípravy k vydání dalších svazků Rukověti na základě dřívějšího materiálu i vlastních heuristických prací. O úkolu byla uspořádána v červnu 1955 porada v Ústavu pro českou literaturu, jehož úkolem bylo tehdy zpracování Rukověti. Na tuto poradu byli pozváni též externí literární historikové, kteří měli příležitost vyslovit se k ukázkovému heslu nového zpracování. K jejich připomínkám byl vzat při další práci zřetel.

Protože příslušné instituce ČSAV rozhodly, že se nejprve vydají další svazky Rukověti (Colonius—Z) a pak teprve bude pořízeno nové vydání dílu prvního, byla po uspořádání získaného materiálu a předběžných pracích (1954—55) přednostně zpracována a odevzdána k tisku hesla Colonius — Gzulius. Stalo se tak v letech 1956—59. Redakčně vydavatelská rada a Nakladatelství ČSAV změnily však v druhé polovině roku 1959 své původní stanovisko v tom smyslu, že má být nejdříve pořízeno druhé vydání prvního dílu a teprve potom (nebo současně s ním) že budou vydána hesla již připravená; proto byly 1. I. 1960 zahájeny práce na přepracování prvního svazku, do něhož budou pojaty také údaje o nových zjištěních a nálezech starých tisků, o nichž byly zatím podány jen předběžné zprávy v tomto časopise, v Listech filologických, v České literatuře, v Bulletinu ČSAV a jeho prostřednictvím i v denním tisku. Hesla Colonius — Gzulius ovšem v důsledku odkladu ve vydání zatím zastarala a neodpovídají dnešnímu stavu vědění. Tím méně budou ovšem úplným a vyčerpávajícím zdrojem informací v době, kdy mají být zařazena do vydavatelského programu, t. j. po dokončení nového zpracování prvního dílu. Jejich přepracování si tedy ještě vyžádá nějakou dobu.

Nakladatelství ČSAV se zavázalo smlouvou ze dne 29. 12. 1960 vydat celé dílo v šesti svazcích do tří let po odevzdání posledního svazku, tedy do r. 1973. Protože však není technicky možno vydat všechny svazky najednou, lze vyslovit naději, která ovšem není zněním smlouvy nijak podložena, že některé svazky, zvláště první a druhý, vyjdou dříve. Jaké bohatství nového materiálu pro dosud neprobádanou oblast našeho písemnictví Rukověť poskytne, bude ovšem v úplnosti patrno teprve z generálního rejstříku, který má vyjít jako poslední svazek.

Ústní i písemné připomínky podané při příležitosti zmíněné kon-

ference o Rukověti vyzněly zčásti v ten smysl, že první díl Rukověti dobře splnil svůj účel a že by nebylo správné zasahovat do důmyslné stavby díla výraznými změnami. Přesto byly učiněny v materiálu nově připravovaném pro tisk určité drobné úpravy, zejména byly na rozdíl od dřívější praxe uvedeny signatury ne-li všech, tedy aspoň užitých exemplářů starých tisků.

Metoda zavedená A. Truhlářem se znamenitě hodí pro zpracování neobyčejně rozsáhlé literatury z let 1540—1620, obsažené ve starých tiscích, méně dobře však pro humanistickou literaturu na přelomu 15. a 16. stol., obsaženou zčásti v rukopisech a prvotiscích. Tato literatura byla ostatně zpracována dosti podrobně již dříve Josefem Truhlářem jinou metodou, vhodnější pro toto první období našeho humanismu. Tyto důvody vedly zřejmě A. Truhláře k tomu, že již v titulu Rukověti omezil zpracovávaný časový úsek na 16. stol. a že zachycuje činnost humanistů, působících na přelomu 15. a 16. stol., jen sumárně a často v odkazech na podrobnější literaturu Josefa Truhláře i jiných autorů. Je to patrné zejména ze srovnání rozsahu dvou statí: Kapitola o předním humanistovi Vladislavovy doby Augustinu Olomouckém (1467—1513) zaujímá necelých šest stran, kdežto článek o průměrném latinském spisovateli za Rudolfa II. Jiřím Bartholdu Pontanovi z Braitenberka († 1614) má rozsah dvojnásobný. Toto řešení není právě důsledné, ale celkem vysvětlitelné při daném časovém omezení, zvolené metodě i snaze podat nezpracovaný pramenný materiál a neopakovat dřívější poznatky. Literární produkce prvních dvou desítiletí 17. století je zachycena stejně pečlivě jako humanistická literatura 16. stol. Je možno říci, že materiál z této předbělohorské doby zaujímá asi třetinu celkového rozsahu prvního dílu Rukověti a že tedy časové omezení, vyjádřené v titulním listě („ve století XVI."), není zcela přesné.

Užíváme této příležitosti, abychom se obrátili s prosbou na správce knihoven, archivů a jiných institucí, které chovají materiál z let 1470—1630, aby nás upozorňovali na životopisný materiál o humanistech, kteří působili v našich zemích, a na jejich díla, zachovaná ojediněle v prvotiscích, častěji v rukopisech a převážně ve starých tiscích, obsažených většinou v silnějších konvolutech osmerkového formátu. V této věci mohou také podstatně přispět k zdokonalení Rukověti učitelé mimopražských škol, jimž jsou blízké antické jazyky a kteří zároveň znají knihovní a archivní fondy míst nebo oblastí, v nichž působí.

J. HEJNIC — J. MARTÍNEK

Anton Vantuch, Homér a homérsky svet

SVKL Bratislava 1960. 380 str., 16 vyobrazení. Cena váz. 21,20 Kčs.

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry vydalo koncem minulého roku v knižnici Otázky umenia knihu slovenského autora Antona Vantucha Homér a homérsky svet. Autor v předmluvě naznačuje, že kniha je určena nejširší čtenářské obci a že jejím hlavním úkolem je vzbudit zájem. Můžeme předem říci, že tohoto svého cíle jistě dosáhne.

Práce je rozdělena do tří částí, z nichž prvá seznamuje čtenáře s obsahem obou homérských básní, s jejich světem myšlenkovým i reálným, tak jak nám ho předvádějí, a s problematikou ústní poesie vůbec. Velkou předností autora je, že se snaží přistupovat zejména k myšlenkovému obzoru člověka v homérských básních historicky a vede k tomu i čtenáře. Velmi správný je zejména poukaz na to, že pro homérský svět nesmíme předpokládat ten stupeň rozvoje myšlení, ke kterému se dopracovalo klasické Řecko později. Bohužel méně pozornosti věnuje autor zjišťování příčin tohoto způsobu myšlení.

Druhou část knihy tvoří historický komentář. Autor tu především čtenáře důkladně seznamuje se vším, co víme o politických dějinách Řeků ve druhém tisíciletí př. n. l. Toto zdůraznění politických dějin je zaviněno pravděpodobně povahou psaných pramenů, které pro tuto dobu máme (především státní archívy egyptské a hetitské). Obezřele pojednává o vykopávkách v městě Tróji a o zeměpisu Iliady a Odysseie. Pomocí archeologie a lingvistiky rozlišuje jednotlivé doby, které zanechaly své stopy v obou básních, a shromažďuje též srovnávací materiál z eposu a pohádek indoevropských národů. V tomto směru přinesla v poslední době obzvlášť bohaté výsledky práce sovětských badatelů a jako na jiných místech, je především zde zásluhou Vantucha, že čtenáře s tímto novým materiálem seznamuje. Používá též nejnovějších výsledků bádání, získaných díky nedávnému rozluštění lineárního písma B. Nechybí ovšem ani dnes už vžité zasazení homérských básní do rámce literárního vývoje maloasijského. Konečně se zabývá Vantuch otázkou vztahu homérských básní k současné době a odrazem politických a ideologických bojů 8.—7. st. př. n. l. v těchto básních, který popírá. Posledních několik stránek této části knihy je věnováno sociálním dějinám homérské doby.

Třetí oddíl je nazván Homér a epické umění. Poutavým způsobem probírá tu Vantuch tradiční stilistické prostředky eposu, komposici obou děl a charaktery jejich hlavních postav. Zejména kapitola o homérské poesii a uměleckých postupech je cenným příspěvkem nejen k poznání tohoto předmětu samotného, nýbrž i způsobu, jakým člověk homérských básní vnímal svět. Cenný je zejména rozbor homérských přirovnání. Vantuch tu dokládá, že Homér zachycuje jednotlivé jevy v pohybu, ve vývoji, nikdy staticky. Příbuznost s naivní dialektikou starých Řeků je tu nasnadě, Vantuch se však o ní bohužel nezmiňuje. Nakonec zařazuje kapitolu o Homérovi, kterého pokládá za geniálního tvůrce dnešní formy obou básní. Z antických zpráv i z charakteru Iliady a Odysseie rekonstruuje jeho pravděpodobný původ a životní osudy a stručně se zmiňuje o homérském korpusu.

Jak je vidět již z pouhého přehledu, zabírá Vantuchova kniha velmi do široka. Seznamuje nás zasvěceně nejen s obecnou problematikou

ústní poesie, nýbrž podává nám i obraz pravděpodobného vzniku Iliady a Odysseie, seznamuje nás s jejich možnými historickými i literárními prameny, s dobou, kterou odrážejí, i s dobou, kdy se formovaly do své konečné podoby, s jejich uměním stylizačním, kompozičním a charakterizačním i s jejich autorem. Je to ovšem práce převážně kompilační, jak ostatně dnes u homérské studie není ani jinak možné, avšak autor zaujímá k jednotlivým názorům vždy dobře odůvodněné vlastní stanovisko. Bohužel nejsou všechny stránky složité homérské problematiky probrány a vysvětleny stejně důkladně — obzvlášť zkrátka tu přišla problematika sociální. V celku však je práce dobrým průvodcem po složité a nepřehledné homérské otázce. A co víc, je psána s opravdovým zaujetím a s ohledem na často neinformovaného čtenáře. Vhodné je zejména úplné oddělení poznámek od textu, i když následkem toho nemůžeme někdy dosti jasně rozlišit vlastní názor autorův od toho, co přejímá. Bibliografické poznámky na konci knihy jsou bohaté a zahrnují i nejnovější literaturu. Bohužel zde chybí rejstřík, zato však je připojena řada vhodně volených obrazových příloh. Českému i slovenskému čtenáři, který dosud neměl podobnou knihu, psanou v přístupném jazyce, bude tato kniha jistě vítaným zdrojem poučení.

A. FROLÍKOVÁ

Ze života zahraničních vědeckých společností

ČINNOST SEKCE POPULARIZACE VĚDY O ANTICE PŘI VARŠAVSKÉM KRUHU POLSKIEGO TOWARZYSTWA FILOLOGICZNEGO

Polskie Towarzystwo Filologiczne mění od chvíle obnovení své činnosti po válce, tj. od r. 1945, v souhlase s úkoly, které před ním stanuly, svůj výběrový charakter (členem Towarzystwa Filologicznego mohl být jen klasický filolog, a to teprve po ukončení studií) a stává se společností, k níž mohou patřit všichni, kdo se zajímají o antiku. Nyní jsou mezi členy Towarzystwa Filologicznego spisovatelé, umělci, inženýři, lékaři, učitelé apod. Proto Towarzystwo Filologiczne vzalo na sebe kromě jiných úkolů popularizaci vědy o kultuře starých Řeků a Římanů, jejíž jsme dědici.

Od r. 1948 nepřetržitě se pořádají v přednáškové síni Národního muzea „Klasické večery", které tvoří přednášky nebo recitace děl z klasické literatury, poezie i prózy. Jako na příklad vzpomínám na „Večery" věnované Homérovi, které měly tak velký úspěch, že je bylo třeba mnohokrát opakovat. Příznivá ocenění se objevila i v tisku. Zároveň Polskie Towarzystwo Filologiczne proniká se svou popularizační činností na taková místa jako jsou domy kultury, sanatoria apod., a především na všeobecně vzdělávací školy, aby ulehčilo práci učitelům jazyka latinského, jimž povolené vyučovací hodiny nedovolují probírat otázky z kultury antického světa.

V r. 1948 vzniká při PTF Divadelní sekce, vedená dr. Stefanií Linowskou. Cílem sekce je seznamovat mladé posluchače s jednotlivými literárními druhy, které mají svůj původ ve starověkém světě. Pro mládež se pořádají „Klasická matinée", jejichž program se skládá z úvodního slova profesorů klasické filologie, týkajícího se daného literárního druhu, i ze slova průvodního a z recitace v podání umělců z var-

šavských divadel. Školní mládež se takto seznámila s eposem (připr. dr. Gabriela Pianko), elegií (připr. dr. Lidia Winniczuk a dr. Stefania Linowska), bajkou (připr. mgr Danuta Żakowa) a idylou (připr. Ewa Czerna).

Ve škol. r. 1949/50 uspořádala Divadelní sekce 7 „Filologických matinée" a celkový počet posluchačů byl 1936 osob.

Pro potřeby sekce byla zorganizována skupina překladatelů řeckých a latinských textů, odkud vyšli mimo jiné Kazimiera Jeżewska, Anna Świderkówna a Jan Sękowski. Sekce začala také vydávat sérii „Świat Starożytny", Biblioteczka Popularna Meandra. Dosud vyšly tyto svazečky: Kazimierz Michałowski, Praca górnika i hutnika w starożytnej Grecji; Gabriela Pianko, Epos; Lidia Winniczuk i Stefania Linowska, Elegia; Lidia Winniczuk i Danuta Żakowa, Bajka; Lidia Winniczuk, Kalendarz starożytnych Greków i Rzymian; Lidia Winniczuk, Praca młynarza i piekarza w starożytnej Grecji i Rzymie; Maria Szpachta, Satyra; Gabriela Pianko, Praca pisarza, księgarza i bibliotekarza w starożytności; Janina Żuławska, Kupiec i żeglarz w starożytnej Grecji i Rzymie.

Počínajíc r. 1950 rozšířila Divadelní sekce pod vedením dr. Stefanie Linowské svou činnost a přetvořila se v Sekci popularizace vědy o antice. Kromě „Klasických matinée" začala pro usnadnění práce kolegům filologům na školách s cyklem přednášek z antické kultury, které byly doprovázeny diapositivy, např. Dům římský (připr. mgr Barbara Filarska), Z dějin knihy a písma (připr. mgr Aleksandr Grużewski), Divadlo a herec ve starověku (připr. Stefania Linowska) apod.

Ve škol. r. 1951/52 pořádala Sekce na základě povolení Wydziału Oświaty Prezydium Stołecznej Rady Narodowej kromě matinée a přednášek besedy na témata z antické kultury na všeobecně vzdělávacích školách. Kromě toho organizovala sekce pro mládež exkurze pod vedením odborníků do oddělení starověkého umění Národního muzea.

Ve škol. r. 1953/54 se konalo na všeobecně vzdělávacích školách celkem 13 besed z klasické kultury. Také pro Lyceum divadelní techniky byl uspořádán divadelní večer pod titulem Homérova tvorba (připr. dr. Maria Maykowska).

Počínajíc tímto rokem pořádala sekce na mnoha školách besedy, informující o studiu na filologické fakultě Varšavské university; následovaly školní exkurze, které provedla dr. Lidia Winniczuk pracovnami semináře klasické filologie, aby se konkrétně seznámily se studii klasického filologa.

Dne 5. března 1954 uspořádala sekce literární večer v semináři klasické filologie Varšavské university, na jehož programu bylo dílo E. Orzeszkowé „Vestálka" (text provedli studenti klasické filologie, komentář vypracovala dr. Stefania Linowska).

Ve škol. r. 1954/55 se stává vedoucí sekce mgr Krystyna Kreyser. V tomto roce zahrnula sekce do své činnosti nejen varšavské školy, ale i školy varšavského vojvodství. Celkem se konalo 30 besed. Kromě toho konala sekce schůze s představiteli školní mládeže s cílem sjednotit program další činnosti.

Ve škol. r. 1955/56 pořádala sekce kromě besed na školách, v domech kultury apod. „Setkání s mládeží" z latinských tříd všeobecně vzdělávacích škol, jež vykazovaly obzvláštní zdatnost a humanistický zájem. Takováto setkání se konala každé tři týdny v semináři klasické filologie Varšavské university. Na programu setkání jsou kromě besed, provázených diapozitivy nebo recitací klasických děl, rychlostní hádankové soutěže, které shromážděná mládež luští a za správné rozluštění dostává

knižní odměny. Kromě toho předčítala mládež při setkáních své vlastní překlady z klasické poesie. Byla uspořádána také soutěž z mytologických znalostí, která záležela v tom, že bylo třeba zodpovědět 10 otázek z oboru mytologie. Mládež se na soutěž připravovala vhodnou četbou. Dne 5. června 1956 došlo k zhodnocení soutěže — bylo odměněno 13 prací.

Sekce navázala kontakt s Divadelním studiem v Kielcach, které řídí Irena Byrska. Pro posluchače studia byly předneseny tyto referáty: dr. Lidia Winniczuk, Herec a obecenstvo v řeckém a římském divadle; dr. Anna Sadurska, Řecké a římské divadlo a starověké nápisy. Členové Studia zahráli Aristofanův Mír v překladě prof. Stefana Srebrného, v inscenaci a režii Ireny Byrské. Kostýmy a masky navrhla a zhotovila sama mládež. Velké části představení byly nafilmovány filmovou skupinou, která spolupracuje se Sekcí popularizace vědy o antice.

V témž roce uspořádala sekce knižní loterii, v níž mládež vyhrávala knížky se starověkou tématikou.

Ve škol. r. 1956/57 se na setkáních mládeže hovořilo o tématech z řecké literatury. Byla také uspořádána soutěž ze znalostí mytologie jako v minulém roce a kromě toho byla vyhlášena soutěž ze znalostí překládání latinského textu. Soutěž měla tři kola: I. kolo: překlad jednoho z předložených textů z Livia (domácí práce); II. kolo: překlad uloženého textu (domácí práce); III. kolo: překlad textu (klausurní práce). Prvního kola se zúčastnilo 36 účastníků, do třetího kola došlo eliminací 11 účastníků.

Dne 17. května 1957 se konalo v semináři klasické filologie setkání s mládeží, spojené s čajem, na němž prof. dr. Kazimierz Kumaniecki předal účastníkům soutěže knižní ceny (Jan Parandowski — Výbor z díla, Homér, Odysseia — překlad J. Parandowského, Wanda Markowska — Různé mýty aj.). Podle výsledku soutěže ve znalosti latinského textu bylo odměněno 11 prací, za účast v mytologické soutěži bylo odměněno 6 prací.

Z mládeže účastnící se těchto setkání se rekrutují příští kandidáti na klasickou filologii.

Sekce rozšířila také na mnoho škol materiály na témata z klasické kultury pro potřebu učitelů v hodinách latiny, starověkých dějin a polského jazyka. Byly to např. materiály: dr. Anna Sadurska, Starověké sochařství; dr. Lidia Winniczuk, Obecenstvo v starověkém divadle; dr. Stefania Linowska, Jeviště a herec ve starověku; dr. Lidia Winniczuk, Aristofanova komedie; mgr Helena Piszczkowa, Sofokleova tragedie Antigona; dr. Lidia Winniczuk, Tvorba řeckých básnířek; mgr Krystyna Kreyser, Vzdělání Římana; dr. Gabriela Pianko, Práce knihkupce a knihovníka ve starověku; dr. Gabriela Pianko, Nejstarší knihovna světa; mgr Zdzisław Piszczek, Dějiny knihoven v Římě; dr. Lidia Winniczuk, Tajemství listů u starověkých Řeků a Římanů; mgr Wanda Popiak, Co víme o Homérovi; dr. Zofia Abramowicz, Hésiodos, první básník práce; dr. Lidia Winniczuk, Píseň pracovní a píseň žebrácká; dr. Anna Świderkówna, Starověk skrz lupu; dr. Maria Maykovska, Jak poslouchat živé slovo; mgr Anna Komornicka, Rozmluva otroků; dr. Lidia Winniczuk, Hostiny u Řeků a Římanů; mgr Krystyna Kreyser, Klasická přísloví.

Obdobně provádějí popularizační práci krajské kruhy PTF, např. lubelský, olštynský, toruňský a gdanský. PTF rozvíjí svou činnost v 13 střediscích, a to v místech nejen universitních, ale i jiných, a sdružuje především učitele latiny.

K. KREYSER

Proces historického vývoje a historická úloha antických států v severním Černomoří

(Výtah z referátu V. D. Blavatského na XI. mezinárodním kongresu historických věd ve Stockholmu)

Přinášíme našim čtenářům rozsáhlejší výtah z přednášky prosloveně sovětským badatelem V. D. Blavatským v r. 1960 ve Stockholmu, neboť se zabývá tématikou, o níž jsme dosud ve Zprávách JKF nereferovali a která je v současné době jedním z důležitých úkolů sovětské historie a archeologie. Nejstarší dějiny severního Černomoří jsou nesmírně zajímavou kapitolou antické historie, spjatou s dějinami antického Řecka a později antického Říma. Zároveň tvoří nedílnou součást nejstarší historie SSSR. Archeologickým zkoumáním této oblasti se zabývala již ruská věda předrevoluční, jež zanechala budoucnosti základní dílo v tomto oboru, sborník severočernomořských nápisů od V. V. Latyševa. Archeologické výzkumy se však nekonaly systematicky, byly zaměřeny především na velká města (zejména na nekropole) a ponechávaly nepovšimnuta venkovská sídliště, což znemožňovalo získat správný obraz sociálního a hospodářského života celé této oblasti. V honbě za senzačními drahocennými nálezy docházelo pak často i k zničení četných důležitých památek. Nyní se zkoumají plánovitě určité oblasti SSSR a věnuje se stejná pozornost městům jako drobným sídlištím. Výsledky archeologických výzkumů jsou publikovány v časopisech *Sovetskaja archeologija, Materialy i issledovanija po archeologii SSSR* (*MIA*) vydávaných Institutem istorii material'noj kul'tury AN SSSR, *Kratkije soobščenija Instituta archeologii* a *Archeologični pamjatki,* vydávaných Institutem archeologii AN URSR. Historické práce týkající se Černomoří přináší *Vestnik drevnej istorii* a občas i *Voprosy istorii.* Dějinám Černomoří je dále věnována zvláštní knižnice *Pričernomor'je v antičnuju epochu* vydávaná Historickým ústavem Sovětské akademie věd, v níž vyšla již řada monografií pojednávajících např. o severočernomořském zemědělství, vojenství, mincích, politické historii, boji severočernomořských kmenů s Římem, o vztazích sev. Černomoří k Římu na přelomu letopočtu atd. Kromě toho byla vydána řada publikací mimo tuto knižnici, zabývajících se dějinami a především památkami hmotné kultury severního Černomoří v antické epoše.

*

Odrazem prvního setkání odvážných egejských mořeplavců s nehostinnými břehy Pontu je báje o plavbě Argonautů, dále mýty o Ifigenii v Tauridě, o Achilleovi na ostrově Leuke, o Odysseově pobytu v chmurné zemi Kimmeriů a konečně fantastické vyprávění logografů o Hyperborejích a boji jednookých Arimaspů s báječnými ptáky gryfy. Styky severního Černomoří se Středomořím ve 2. tisíciletí a na začátku 1. tis. př. n. l. jsou dosvědčeny nálezy současných výrobků egejského a maloasijského původu na dolním toku Dněstru a Dněpru a na Kimmerijském Bosporu.

Spolehlivější a jasnější než mýty, jejichž reálné jádro lze velmi těžko oddělit od fantastické slupky, jsou

daleko pozdější zprávy Hérodotovy, Strabónovy a jiných autorů o nejstarších obyvatelích sev. Černomoří, Kimmeriích, kteří tu sídlili před příchodem Skythů. O tažení Kimmeriů i Skythů do Malé Asie i zemí Předního východu vypráví Hérodotos i východní prameny a tyto zprávy byly potvrzeny archeologickými nálezy, jež přinesly nedávné vykopávky v Gordiu vyvráceném kdysi Kimmerii.

Ještě před příchodem Řeků bylo sev. pobřeží Pontu obydleno rozmanitými kmeny, které po sobě zůstavily památku v místních názvech. Je pravděpodobné, že nejstarší skupinu kmenů tvořili obyvatelé sev. Kavkazu, jeho předhoří a sev. Krymu (Taurové). Druhou vrstvou byli Kimmeriové, patrně příbuzní Thráků. Po nich snad následovali Sindové, k třetí, íránské jazykové vrstvě náleželi Skythové, Sauromaté a Dandariové.

Obtížnější je přiřknout té které skupině kmenů zachované památky. Nicméně archeologické nálezy dosvědčují, že se obyvatelstvo sev. Černomoří ve 3. a 2. tis. a v první třetině 1 tis. př. n. l. lišilo charakterem své kultury. Ve 3. tis. až v první polovině 2. tis. zaujímaly západní část stepního a lesostepního pásu tzv. tripolské kmeny, východní část nositelé „jámové" a později „katakombové" kultury. Všechny tyto kultury nezasáhly na jižní a východní Krym a povodí Kubáně. V oblasti Kubáně rozkvetla na přelomu 3. a 2. tis. bohatá „majkopská" kultura. Asi v pol. 2. tis. př. n. l. vystřídala „katakombovou" kulturu předskythská „srubová" kultura, jejímiž nositeli byli pravděpodobně historičtí Kimmeriové.

Obchodní styky mezi řeckými kupci a severopontskými „barbary" byly navázány již v 7. stol. př. n. l. Značně k tomu přispěl rozvoj zemědělství a chovu dobytka v povodí Bugu, Dněpru a Kubáně. Tehdy začaly vznikat nejprve dočasné, později stálé obchodní stanice (*emporia*). Taková obchodní stanice existovala v 7.—6. stol. př. n. l. na ostrově Berezani. Byla zde nalezena rhodská, samská, klazomenská, naukratijská, korintská a attická keramika.

První řecké poleis se objevují v sev. Černomoří v prvé pol. 6. stol. př. n. l. Tato města — nejzazší výspa řeckého světa na severovýchodě — poměrně nepočetná, většinou navzájem značně vzdálená a alespoň ve svých počátcích slabá, navazují zde styk s lidnatými, většinou usedlými barbarskými kmeny. Významnou úlohu mezi těmito barbarskými kmeny hráli však i kočovníci náležející k severní skupině íránských kmenů.

Tento svět barbarů nebyl neměnný. Asi v 7. stol. př. n. l. došlo k vpádu Skythů, kteří vytlačili Kimmerie. Sarmaté, kteří sídlili na východ od Donu, vtrhli již ve 2. pol. 4. stol. do Skythie a postupně se jí z větší části zmocnili. Ve 2. stol. př. n. l. zůstal v moci Skythů stepní Krym a přilehlé území až asi po Olbii. V 1. stol. př. n. l. vpadli do severozápadní části Černomoří Getové. Asi v pol. 3. stol. n. l. došlo k nájezdu gotských kmenů ze severu. Konečně v posledních desítiletích 4. stol. n. l. zaplavila celé severní Černomoří pustošivá vlna hunského vpádu. Tyto časté změny sousedů vytvořily svérázné podmínky pro existenci severočernomořských řeckých měst, jaké nenalézáme nikde jinde v okrajových oblastech Řecka.

Severní Černomoří mělo značné přírodní bohatství (úrodná pole a pastviny, množství ryb), které umožňovalo kolonistům, aby se jednak sami věnovali zemědělství, chovu dobytka i zpracovávání ryb, jednak aby kupovali zemědělské produkty, dobytek i kůže od místních kmenů. V 7.—6. stol. je směňovali hlavně za výrobky řecké metropole. Do 4. stol. př. n. l. nebyla řecká města v sev. Černomoří ani veliká ani bohatá, největší z nich neměla víc než několik tisíc obyvatel a otrokářství

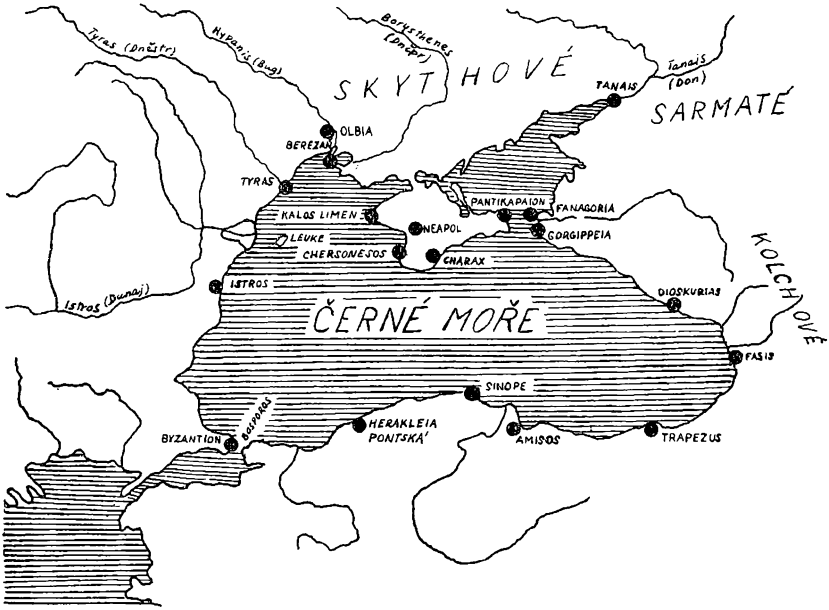

v nich bylo poměrně málo vyvinuto. Charakter těchto měst — Olbie a Tyru na západě a bosporských měst na východě byl více méně jednotný. V 6. stol. př. n. l. pěstovalo sev. Černomoří obchodní styky především s maloasijskou Ionií, přilehlými ostrovy a částečně s Korintem. Asi od poslední třetiny 6. stol. nabyly významu styky s Attikou, koncem 5. stol. jejich intenzita vzrostla a ve 4. stol. se široce rozvinuly.

V posledních desítiletích 5. stol. dochází v severopontských poleis k významnému rozlišení: bosporská města se sjednocují pod vládou dynastie Spartokovců (438), kdežto Tyras, Olbia a Chersonésos zůstávají samostatnými. Olbia, jíž náleželo poměrně málo zemědělské půdy, byla městem s rozvinutým řemeslem a obchodem. Chersonésos, bohatý půdou, byl převážně zemědělský a obchod tu hrál značně menší úlohu než v Olbii.

Bosporský stát připojil k sobě expanzí za Leukóna I (387—347) Theodosii a rozsáhlé území v povodí Kubáně, čímž se stal státem se smíšeným řecko-sindsko-maiotským obyvatelstvem. Jeho charakteristickým znakem byla symbióza řeckých měst a barbarského venkova obydleného místními kmeny, jejichž příslušníci byli většinou polosvobodnými členy obce.

Ve 4. stol. př. n. l. přichází na Bosporos velké množství řeckých (i barbarských) přistěhovalců, kteří jednak rozmnožili řady obyvatel starých měst, jednak založili města nová. Tak vzniká asi koncem tohoto století na dolním toku Donu Tanais, opěrný bod Bosporu, na severu u Azovského moře. Příliv obyvatel vedl k rozkvětu řemesla a k vzrůstu významu měst.

Současně se rozvíjí na Bosporu otrokářství. Obchodní styky Bosporu se značně rozšířily, velkých rozměrů nabyl vývoz obilí do Athén i ostatních center Egejského moře. Hlavními vlastníky obilí byli bosporští vládci, kteří měli titul „archonti". Směnou za obilí dostávali zlato, což vedlo k značnému rozšíření výroby tepaných předmětů (snad byla tato výroba monopolem bosporských archontů). Výrobky toreutiky byly většinou opět směňovány, a to za suroviny, které dodávala maiotská a skythská šlechta. Zlato umožnilo bosporským vládcům razit mince a za ně bylo pak najímáno množství vojáků a námořníků pro vojenskou expanzi. Tato politická a ekonomická aktivita Bosporu prohloubila od druhé čtvrtiny 4. stol př. n. l. ještě více rozdíly mezi ním a Olbií i Chersonésem.

Ve 3.—2. stol. př. n. l. nabyly velkého vlivu ve východním Středomoří i v Černomoří helénistické monarchie, jež zatlačily do pozadí dříve kvetoucí okrajové státy, mezi nimi i Bosporos. Velkého vlivu zde dosáhl koncem 2. a zač. 1. stol. Pontský stát. K zhoršení hospodářské situace Bosporu i ostatních černomořských měst přispěl i pustošivý nájezd Sarmatů na Skythy, jenž měl vliv na hospodářské styky, jež se v předchozí době navázaly. Současně i zámořský obchod byl nucen hledat nová odbytiště. Na místo Attiky nastoupila Malá Asie, Rhodos a ostatní egejská střediska. Majetková nerovnost mezi občany bosporských měst stále vzrůstala.

Také v Chersonésu, jenž zač. 3. stol. rozšířil svou moc na Kerkinitidu a Kalos Limén, pokračovala majetková diferenciace. Koncem 3. a zač. 2. stol. tu vzrůstá pozemkové vlastnictví. Vykopávky v Chersonésu dosvědčily pro 2. stol. př. n. l. vedle poměrně nevelkých, skromných obydlí existenci rozsáhlého a bohatě zdobeného domu.

Ještě větších rozměrů dosáhla majetková nerovnost v Olbii, jak ukazují epigrafické prameny. V Olbii je také nápisně dosvědčeno povstání otroků, za něhož nepřátelé města Galati a Skythové k sobě přilákali všechny olbijské otroky. Na rozdíl od ostatních oblastí v Středomoří a Černomoří, kde v helénistické době vznikají nové státní formy tím, že si Řekové-Makedonci podrobují místní neřecké obyvatelstvo, je Olbia jedním z mála řeckých měst, jež se dostalo pod vládu barbarů (Skythů). Ve 3. stol. př. n. l. platila Olbia daň skythskému králi a ve 2. stol. př. n. l. v ní razil minci skythský král Skiluros.

Konec 2. a 1. třetina 1. stol. př. n. l. je dobou pontského království Mithridata Eupatora, jenž se neúspěšně utkal s Římem. Mithridates připojil k svému panství Chersonésos, Bosporos, Olbii a rovněž krymské Skythy. Toto panství bylo pouze dočasné, ale mělo pro další historický vývoj sev. Černomoří značný význam.

Konec 2. a první polovina 1. stol. př. n. l. jsou pro severní Černomoří dobou bouřlivých otřesů. Mnoho měst i osad bylo zničeno řadou válek. Olbia, mnohokrát zpustošená, byla v pol. 1. stol. př. n. l. pobořena Gety. Chersonésos sice pevně odolal náporu Skythů, ale archeologický výzkum na poloostrově Héraklejském ukázal, že četné usedlosti na chersonéském venkově byly zle zpustošeny.

Bosporos prožívá v této době prudké sociální bouře. Koncem 2. stol. zde vypuklo povstání otroků vedené Saumakem, jež potlačila vojska Mithridatova, následovaly nové válečné srážky a bosporská města byla obsazena nepřáteli. Archeologické výzkumy posledních patnácti let dokázaly, že v tomto období bylo značně pobořeno Pantikapaion, Theodosia a některá malá bosporská města. Koncem 1. stol. př. n. l. byla zničena Tanais.

Severočernomořská města byla většinou záhy po těchto pohromách obnovena. Přispěl k tomu hlavně příliv barbarského obyvatelstva, které

žilo jednak na území podmaněném bosporským královstvím, jednak bylo spojencem bosporských králů. Byli to především Sarmaté. Tito barbaři, kteří podlehli do určité míry helénizaci a přijali řecký jazyk, doplnili patrně obyvatelstvo vzkříšených bosporských měst. Příchozí způsobili, že se změnil ráz hospodářství. S nimi je patrně spjato tzv. „výjezdní" zemědělství. Neklidná doba totiž nutila obyvatelstvo, aby se soustředilo v opevněných městech. S příchodem Sarmatů se mění i způsob života a charakter kultury bosporských obyvatel.

V prvních stoletích n. l. hrál významnou úlohu na severním pobřeží Pontu, zejména v západní části, Řím. V Chersonésu byla od 1. stol. n. l. římská posádka. Na východ od Chersonésu byla vybudována římská pevnost Charax, která tu existovala v 1. až 3. stol. n. l. Také v Olbii se od pol. 2. stol. n. l. objevují římští vojáci. Pro sociální poměry tohoto období v Chersonésu i Olbii byla charakteristická vláda plutokracie — velkých otrokářů.

Značně menší úlohu hrál Řím na Bosporu, kde se jeho úloha omezovala pouze na vnější politický vliv. Obchodní styky Bosporu směřovaly v této době převážně do Malé Asie; v oblasti kulturní měl tu Řím slabý vliv. Bosporos, vojensky dosti silný, byl přední stráží antického světa v boji s kočovnými barbary. Občas projevil snahu vymanit se z politického vlivu Říma, podněcovanou patrně barbarskými elementy, které k němu náležely. Bosporos ovládaný od doby Aspurgovy (8 př. n. l.—38 n. l.) domácí dynastií, byl polobarbarským státem, jenž podlehl barbarizaci nejhlouběji ze všech antických států na sev. břehu Černého moře.

Protikladem Bosporu bylo v tom ohledu skythské království na Krymu, jež bylo ze všech severočernomořských barbarských společenství nejsilněji helénizováno. Důkazem toho je ráz jeho hlavního města Neapole, jak dosvědčují archeologické nálezy.

Pro ekonomiku Bosporu v prvých stoletích n. l. je charakteristický velký rozvoj pěstování obilovin, kterým se zabývají nejen obyvatelé venkova, nýbrž i měst. Nemalý význam mělo též zpracovávání ryb (zejména v Dii-Tiritake). Vinařství začalo hrát významnější úlohu v zaměstnání obyvatel Pantikapaia od 1. stol. př. n. l. a od 2.—3. stol. n. l. se zde značně rozšířilo pěstování obilovin. To vedlo k rustifikaci města a k postupné naturalizaci hospodářství.

Nový ráz obnoveného Pantikapaia ukazuje, že v městech 1.—2. stol. n. l. náležela velkým otrokářům i nadále významná úloha. V tomto hlavním městě bosporského království byly vybudovány rozsáhlé terasy a prostorné, bohaté domy. V zemědělství bylo, zdá se, rozšířeno užívání práce „pelatů", rolníků připoutaných k půdě. V sociální struktuře bosporské společnosti měla značný význam aristokracie, často spojená v thiasy, která za války vystrojovala těžkooděnou jízdu sarmatského typu — katafraktu. Bosporští králové měli titul *„basileus basileón"* jako východní monarchové a opírali se o složitý byrokratický aparát. V této době se mění náboženství, velkou úlohu hraje kult božstva *„Theos hypsistos"* a v 1. čtvrtině 4. stol. se rozšířilo křesťanství.

V pol. 3. stol. n. l. vpadly do sev. Černomoří gotské kmeny, které zničily Olbii, jež od té doby přestává existovat jako město. Také bosporský stát byl silně zpustošen. V 3. čtvrtině 3. stol. n. l. byla zničena řada malých opevněných sídlišť a život v nich se již téměř neprobudil. Silně utrpělo též Pantikapaion, a ač bylo obnoveno, nemohlo již dosáhnout někdejšího blahobytu a bohatství.

Po gotském vpádu existoval bosporský stát ještě déle než jedno století, při čemž v jeho hospodářství

hrálo zemědělství stále větší úlohu. V posledních desítiletích 4. stol. napadli bosporský stát Hunové, což byla katastrofa ještě ničivější než předcházející vpád Gotů. Tím byla ukončena antická epocha v dějinách severního Černomoří.

Nicméně i po strašlivém zpustošení Huny nepřestávají některá severopontská města jako Pantikapaion, Fanagoria, Hermonassa a j. existovat. Ovšem, jak ukazují vykopávky, Pantikapaion té doby je značně menší, značnou část plochy někdejšího města zabral hřbitov. Politické dějiny Bosporu v raném středověku jsou dost temné. Do pol. 6. stol. tam zřejmě vládli Hunové, pravděpodobně do 6. stol. spadá vláda záhadného bosporského krále T. I. Diuptuna. Také Chersonésos existuje dál, a to pod vládou východního císařství.

Zvláštností severopontských měst bylo, že vládnoucí postavení v nich vždy náleželo Řekům. Ačkoliv se v nich během 5.—2. stol. př. n. l. usazovalo mnoho helénizovaných barbarů, ráz tamnější kultury zůstával v podstatě řecký. Během dalšího vývoje podlehl řecký živel ve větší či menší míře barbarizaci. To se však netýkalo jazyka: řečtina zůstala vždy jak oficiální, tak obecně užívanou řečí.

Obecná láska ke starým básníkům, zejména k Homérovi, je pro tuto oblast dosvědčena Dionem Chrysostomem, grafity na úlomcích i vlivem na tvorbu místních básníků, kterou známe z epitafů hlavně prvních století n. l. Obyvatelé severopontských měst projevili též zájem o filosofii (Bion Borysthenites — rodák od Dněpru = Borysthenes — popularizátor kynické filosofie, stoik Sfairos, přítel a rádce spartského krále - reformátora Kleomena). Byli tu i místní historikové (Syriskos, dosvědčený nápisně), existovaly zřejmě bosporské kroniky, z nichž pravděpodobně čerpal Diodóros při popisu bojů synů Pairisada I.

V 7.—2. stol. př. n. l. měla severopontská města po stránce sociální i ekonomické ryze antický charakter. Také jejich kulturní ráz byl v prvních stoletích jejich existence čistě helénský. Ale již ve 4. stol. př. n. l. nalézáme v bosporské společnosti jeden svérázný rys, který ji ostře odlišuje od Řeků ve Středozemí. Předměty denní potřeby ani umělecký vkus základní masy obyvatelstva se nelišily podstatně od obecně řeckého. Ale na kulturní zájmy vyšších vrstev měla již ve 4. stol. př. n. l. vliv sindsko-maiotská šlechta, která pronikla na Bosporos. Tento vliv se projevuje ve velkém nedostatku skulptury, a to i v bohatém Pantikapaiu 4. stol., a zato ve značné oblibě toreutiky.

Vliv barbarského světa na bosporskou společnost se projevil ještě ostřeji v prvních stoletích n. l., a to v oděvu, zbraních, způsobu života, pohřebním ritu. Sám Bosporos se stal v této době centrem, v němž vykrystalizovaly některé zjevy, jejichž původ je nutno pravděpodobně hledat v sarmatském světě.

Severní Černomoří přispělo významným podílem do pokladnice helénské kultury. V nejstarší době obohatilo řeckou mytologii, jak jsme se o tom již zmínili. Se vznikem řeckých měst na pobřeží Pontu se stalo severní Černomoří předmětem řecké vědy (Hekataios, Hérodotos, Hippokratés), stalo se jakýmsi „oknem" pro tuto vědu, jež jí umožnilo průhled do dalekých krajů. Bez znalosti severního Černomoří by bývala zůstala omezena na Středomoří, kraj vinné révy a olivy, dík jemu se seznámili Řekové se zeměmi mírného (pro Řeky chladného) i skutečně chladného podnebí. Severní Černomoří obohatilo výrazně i řecké výtvarné umění a nezůstalo bez vlivu ani na literaturu. (Voprosy istorii 10/1960, str.76—88). -esv-

Ze světa

NĚMECKO

„Institut für griechisch-römische Altertumskunde" Německé akademie věd obnovil po dlouholeté přestávce vydávání časopisu *Klio. Beiträge zur alten Geschichte.* Nový svazek má číslo 37 (sv. 36 vyšel v r. 1943/44). Hlavním redaktorem je Werner Hartke, členy redakční rady jsou I. Bieżuńska-Małowist (Polsko), B. Gerov (Bulharsko), J. Harmatta (Maďarsko), J. Irmscher (NDR), D. M. Pippidi (Rumunsko). Za ČSSR byl jejím členem † ak. A. Salač. *Klio* bude vycházet jednou ročně v rozsahu asi 320 stran; cena 30 DM.

*

Po dvacetisedmileté odmlce vyšel v berlínském nakladatelství de Gruyter 1. sešit 42. svazku *Archiv für Geschichte der Philosophie.* Z antické filosofie přináší článek Ch. H. Kahna „Religion and natural history in Empedocles' doctrine of the soul". Vydavateli jsou Paul Wilpert (Köln-Lindenthal, Universitätsstrasse 22) a Glenn Morow. Časopis bude vycházet třikrát ročně v rozsahu 320 stran; cena 36 DM. (Gnomon 7/1960, str. 679). -esv-

RAKOUSKO

Polský časopis *Meander*, sloužící propagaci a popularisaci antické kultury, uveřejnil sérii článků, v nichž podávají polští klasičtí filologové zprávy o středoškolském a vysokoškolském studiu antiky v těch státech, jež při svých studijních cestách navštívili. V ročníku XV (1960), č. 8—9, str. 476—481 podává Leon Witkowski zprávy o pěstování klasické filologie v Rakousku, při čemž věnuje největší pozornost zastoupení latiny a řečtiny na středních školách. Konstatuje, že v Rakousku nelze pozorovat ústup těchto předmětů ze škol jako v některých jiných evropských zemích. Na osmiletých gymnasiích se vyučuje latině po 6 let (počet hodin týdně: 5, 5, 6, 5, 5, 4), řečtině po 4 léta (6, 6, 5, 5), na reálných gymnasiích se vyučuje jen latině, a to ve stejném počtu tříd a týdenních hodin jako na gymnasiích. Studenti reálek, které jsou rovněž osmileté, mohou v páté třídě volit mezi živým jazykem a latinou, jíž je věnováno v posledních čtyřech třídách 5, 4, 4, 3 hod. týdně. V pětiletých učitelských ústavech je latina povinná (4, 4, 4, 3, 3). Volitelným předmětem s 5 týdenními hodinami je v posledních dvou ročnících čtyřleté školy základní (Grundschule), do níž vstupují ti žáci, kteří vychodili čtyřletou školu národní (Volksschule) a nechtějí nebo nemohou přejít přímo do gymnasia, reálného gymnasia nebo reálky. Zvolí-li v posledních dvou třídách základní školy latinu, mají po vychození základní školy možnost přejít na základě zkoušky do páté třídy některého z výše uvedených humanitních typů školy střední.

Na gymnasiích se čte především Xenofón, Homér, tragikové, lyrikové, Thukydides (Démosthenés mezi hlavními autory uveden není!), na středních školách s latinou se probírají nejen díla klasiků, nýbrž i ukázky z autorů pozdních, křesťanských, středověkých a z humanistické literatury. Na poznání toho, jak působil odkaz antiky v průběhu staletí, se klade důraz zejména na učitelských ústavech.

Klasická filologie se pěstuje na třech rakouských universitách (Vídeň, Štýrský Hradec, Innsbruck). V hlavním městě studovalo tento obor r. 1958/9 300, na ostatních dvou universitách po 100 posluchačů.

Výčet rakouských profesorů a docentů klasické filologie nemohu v této stručné zprávě podat a odkazuji proto na str. 479—481 citovaného článku, kde jsou uvedena je-

jich jména zároveň s udáním užší specializace. Tamtéž najde čtenář data o rakouských časopisech, do nichž přispívají badatelé o antice.

-m-

SSSR

V článku Из истории русской медиевистики (Voprosy istorii 9/1960, 53—65) načrtává M. A. Alpatov pestrý obraz ideových proudů v ruské medievalistice 19. stol., na niž mělo v 1. polovině silný vliv učení Hegelovo, od 60. let pak různé subjektivisticko-idealistické směry, především positivismus a novokantismus. Zároveň mocně působila na ruskou liberální historiografii tohoto období buržoazní teorie třídního boje (O. Thierry, F. Mignet, aj.). Druhá polovina 19. stol. je vrcholnou dobou ruské buržoazně liberální vědy o západním středověku. Jména M. M. Kovalevskij, P. G. Vinogradov, I. V. Lučickij, N. I. Karajev sotva kdy pozbudou významu nejen v ruské, nýbrž i ve světové historiografii. Neprávem však upadla v zapomnění řada medievalistů (M. M. Stasjulevič, V. A. Bil'basov, N. A. Osokin), kteří pracovali současně s těmito koryfeji, svým filosofickým názorem však nepatřili k positivistům, i když se s nimi ztotožnili ve svých názorech politických, nýbrž byli stejně jako jejich učitelé (T. N. Granovskij, P. N. Kudrjavcev, S. V. Ješevskij) pod vlivem učení Hegelova. Kromě toho na nich především bylo patrno působení buržoazní koncepce třídního boje (Thierry, Mignet). Těmto zapomenutým učencům náleží v ruské medievalistice zásluha, že se věnovali problémům, jež positivisté nechávali nepovšimnuty, a zkoumali boj protikladů ve vývoji společnosti, i když jej mylně spatřovali v boji stavů a v náboženských zápasech. Autor článku dále rozebírá metodická východiska a vědecký přínos Stasjulevičův, Bil'basovův a Osokinův. Bil'basov se zabýval také našimi dějinami (v monografii Чех Ян Гус из Гусинца 1869, dvousvazkovém díle Кирилл и Мефодий 1868—1871 a v pojednání Легендарный образ Кирилла и Мефодия 1885). Husa charakterisuje B. jako jednoho z největších bojovníků za svobodu svědomí a zmiňuje se o jeho vlivu na Luthera. K monografii připojil svůj překlad čtyř Husových dopisů z vězení před upálením, jež vydal r. 1537 Luther (toto vydání s předmluvou Lutherovou objevil B. ve Veřejné knihovně v Petrohradě). B. ukazuje na tragický osud českého národa, jenž upadl pod cizí jho. V Cyrilovi a Metodějovi spatřuje slovanské šiřitele vzdělanosti a vystupuje proti pojetí katolických i pravoslavných badatelů, kteří vykládali jejich působení z hlediska náboženského.

Podle zprávy ve Voprosech istorii (10/1959, str. 193) chystá historická fakulta kazaňské university velkou monografii A. S. Šofmana *Makedonie v době předhelénistické.*

SÝRIE

Do Národního muzea v Damašku byla odevzdána čedičová socha Venuše v životní velikosti, kterou našel při polních pracích syrský rolník poblíž vesnice Kitr. Nález vzbudil zájem odborníků. Plastická vyobrazení Venuše (Afrodity) pronikla do Řecka z ostrova Kypru, ale jejich prapůvod nutno hledat ve Foinikii, Asýrii a Babylónii. V těchto starověkých zemích se již vyskytovaly sochy bohyně Astarty, jež v mnohém připomíná Afroditu. Čedič je materiál charakteristický pro umění starov. Egypta, pozdního Říma a Byzance. Úko-

lem odborníků je nyní sochu datovat. Možná, že Venuše nalezená v Sýrii je pravzorem slavných antických soch Afrodity knidské a mélské. (Voprosy istorii 11/1960, str. 212).

ŠVÉDSKO

Ve dnech 21.—28. srpna 1960 se konal ve Stockholmu XI. mezinárodní kongres historických věd. Socialistické země byly zastoupeny 200 účastníky (proti 60 na předešlém historickém kongresu v Římě 1955). ČSSR zastupovala čtrnáctičlenná oficiální delegace a 19 dalších účastníků. Pořadatelem kongresu byl Mezinárodní výbor historických věd (*Comité international des sciences historiques*, CISH). Jednání bylo rozvrženo do 5 sekcí; dějinami starověku, a to od starověkého Urartu až po pozdní římské císařství, se zabývala 2. sekce. První přednáška v této sekci se týkala dějin Řecka v době bronzové. Referent, profesor cambridgské university S. Dow se pokusil na základě nejnovějšího materiálu rekonstruovat některá závažná fakta z historie mykénského království a datovat je. Tato faktografická přednáška postrádající zobecnění nevyvolala celkem diskusi. S malým zájmem se rovněž setkal referát prof. F. Ferriho (Itálie), jenž se snažil konfrontovat legendární cestu Argonautů s migrací indoevropských kmenů. Živou diskusi podnítil S. Mazzarino (Itálie) svou přednáškou „Demokratizace kultury v období pozdního císařství". Referent i někteří buržoazní historikové, kteří vystoupili v diskusi, pojímali demokratizaci kultury především jako rozšíření křesťanství. Toto pojetí rozhodně vyvrátil rumunský historik E. Condurachi, jenž ukázal, že při charakteristice rozvoje císařství i kultury tohoto období je nutno mít na zřeteli především sociálně ekonomické faktory. S velkým zájmem byly vyslechnuty referáty marxistických historiků. Sovětský badatel B. N. Arakeljan podal rozbor základních proudů v arménské kultuře 3.—1. stol. př. n. l. („Hmotná kultura starověké Arménie") a ukázal na významný rozvoj helénistické kultury v Arménii tohoto období. Akademik Dobiáš, jediný zástupce československé historické vědy v této sekci, přednesl sdělení o současném stavu bádání o území Československa v době římského císařství a diskutoval k referátu francouzského profesora J. Gueye o římském mincovnictví doby císařské. Numismatice byla věnována řada referátů. Zejména rumunský historik E. Condurachi přesvědčivě dokázal názor vyslovený několika referenty, že numismatické materiály jsou cenným pramenem pro poznání hospodářských i sociálních dějin starověkého světa. Ostrou diskusi (17 účastníků) vyvolaly referáty týkající se historie otroctví. Střetly se tu jasně dvě historické koncepce: E. Lauffer (NSR) se snažil ve svém referátě „Otroctví v řecko-římském světě" vyvrátit pod rouškou boje proti modernizaci dějin marxisticko-leninskou koncepci o úloze otroctví ve starověké společnosti. Zmenšoval význam boje otroků a popíral marxisticko-leninský názor na třídní rozpory v antické společnosti. Zrušení otroctví vylíčil jako výsledek působení a rozšíření humánních idejí. Jugoslávský historik D. Stojcević nedocenil naproti tomu úlohu odporu otroků při zániku otroctví a připsal přechod ke kolonátu výhradně působení ekonomických činitelů. Úlohu lidových povstání při pádu otrokářského systému kategoricky odmítl i F. Vittinghoff, jenž vystoupil proti závěrům sovětské historické vědy i marxismu-leninismu všeobecně. Toto vystoupení představitelů buržoazní historiografie narazilo na rozhodný odpor badatelů z SSSR i lidových demokracií. V hluboce fundované vědecké polemice dokázali marxističtí historikové správnost marxisticko-leninské koncepce dějin otrokářské společnosti, rozhodující

úlohu třídního boje v rozvoji této společnosti i v přechodu od otroctví ke kolonátu. Proces historického rozvoje i historickou úlohu antických států v severním Černomoří osvětlil V. D. Blavatskij (SSSR). Touž oblastí se zabýval M. Finley (Anglie), a to v souvislosti s obchodem s otroky. Závěrečné přednášky se týkaly dunajské oblasti v antice. D. Pippidi si všímal v přednášce „Řecké kolonie v Dobrudži v helénistické době" ekonomického rozvoje těchto kolonií. Úpadek jejich demokratických institucí vysvětlil vývojem ekonomiky. Otázku etnogeneze rumunského národa v 1. stol. př. n. l.—1. stol. n. l. osvětlili rumunští badatelé C. Daicoviciu a I. Nestor. M. Petrescu-Dîmbovit (Rumunsko) referoval o „Osídlení a civilizaci v karpatodunajské oblasti v 1. pol. 1 tis. př. n. l.". Marxističtí historikové ukázali ve Stockholmu významné konkrétní výsledky své badatelské práce za poslední léta, aktivně hájili marxisticko-leninskou historickou metodu a odhalili pokusy buržoazních vědců popřít její význam pro studium starověkých dějin. (Voprosy istorii 12/1960, str. 3—29; Věstník ČSAV 5/1960, str. 642—650). -esv-

Klasická filologie v roce 1960

(Bibliografie českých a slovenských knih)

Usnesením výboru JKF ze dne 9. listopadu 1960 byla ustavena bibliografická komise, jejímž úkolem je příprava průběžné bibliografie československých prací z klasické filologie v nejširším rozsahu. Její první část za r. 1961 má vyjít v r. 1962. Komise prosí všechny československé autory, aby jí posílali přesné bibliografické údaje o těch svých pracích, jež vycházejí mimo obvyklé časopisy nebo v cizině, a to včetně zahraničních recensí o československých pracích. Údaje zasílejte laskavě na adresu Jednoty klasických filologů k rukám dr. Ladislava Vidmana.

A. ANTIKA

Původní práce

Eirene. Studia Graeca et Latina I. Praha, NČSAV 1960. Str. 201 + 18 obr. Cizojazyčný sborník s 12 příspěvky především z oblasti řeckých studií. — Recense: P. O[liva], ČČH 8, 1960, 761

Jan Filip, Keltská civilisace a její dědictví. Praha, NČSAV 1960[2] (Nové obzory vědy 3). Stran 182 + XL tab. Změny tohoto druhého opraveného vydání proti prvnímu z r. 1959 (viz ZJKF 2, 1960, 104) jsou jen nepatrné.

Jiří Frel, Choix de vases attiques en Tchécoslovaquie, notamment au Musée National de Prague (Z attických váz v Československu, zvláště v Národním museu v Praze). Sborník Národního musea v Praze — Acta Musei nationalis Pragae A XIII (1959), č. 5. Strana 221—280+XII tab.

Publikace 132 váz. z čs. sbírek, většinou nevydaných, v některých případech s většími exkursy o širších otázkách.

Franciscus Novotný, Platonis Epinomis commentariis illustrata. Pragae in aedibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae 1960 (Textus breves Graeci et Latini). Stran 246. Řecký text s některými odchylkami od Burnetova vydání, opatřený úvodem a bohatým komentářem. — Recense: J. S[pěváček], ČČH 8, 1960, 761—762; J. Špaňár, Slov. filoz. čas. 15, 1960, 331—332.

Pavel Oliva — Věra Olivová, Spartakus. Povstání Spartakovo a spartakovská tradice. Praha, Sport. a turist. nakladatelství 1960, stran 219. První část (str. 9—113) je věnována povstáním otroků v římské říši, především Spartakovu; druhá část novodobým spartakovským ohlasům, zvláště u nás. Připojen je seznam prací o Spartakovi a poznámky. — Recense: Radislav Hošek, Věda a život 1960, 692.

Oldřich Pelikán, Slovensko a rímske impérium. Bratislava, Slov. vyd. krásnej lit. 1960 (Malá výtvarná knižnica). Stran 351.

Syntetická práce o Slovensku v římské době na základě materiálů historických i archeologických, s bohatou obrazovou částí. — Résumé ruské, anglické, německé.

Václav Sábl, Od Olympie k Římu 1960 (Z dějin olympijských her). Praha, Sport. a turist. nakl. 1960. Stran 351 + 76 obr.

První část (str. 7—192) je věnována historii antických olympijských her a souvislosti tělesné výchovy s antickým životem.

Ladislav Vidman, Étude sur la correspondance de Pline le Jeune avec Trajan. Rozpravy ČSAV (řada spol. věd) 70, 1960, sešit 14. Stran 116. Věcný výklad X. knihy Pliniových dopisů, zaměřený zvláště na otázky správy provincií. — Résumé české.

Vojtech Zamarovský, Za siedmimi divmi sveta. Bratislava, Mladé letá 1960. Stran 310.

Populární formou jsou popsány antické divy světa s různými exkursy, především pro dospívající mládež. Připojen je seznam hlavní použité literatury a rejstřík osob antických i moderních. — Recense: (am), Pravda 4. 11. 1960.

Překlady z antických jazyků

Aischylos, Prikovaný Prometheus. Preložil Miloslav Okál. Bratislava, DILIZA 1960, Stran 68.
Kniha nebyla zatím v Praze přístupná (rotaprint pro potřeby divadel).

Apuleius, Zlatý osel čili Proměny. Přeložil Ferdinand Stiebitz. Praha, SNKL 1960. Stran 234.
Celkem již třetí vydání úplného českého překladu Apuleiových Metamorphos. Přepracován je nejen překlad, ale i doslov a poznámky.

Aristofanes, Lysistrate. Komedie o čtyřech jednáních. Přeložil Ferdinand Stiebitz. Praha, Orbis 1960. Stran 142.

Zcela přepracované vydání překladu z r. 1927, rozdělené nově na čtyři jednání.

M. Tullius Cicero, Dvě rozmluvy. Přeložil Jan Reiniš, Praha, SNKL 1960 (Světová četba 244). Stran 143.
S předmluvou Jana Pečírky (str. 7 až 26) je přeložen Cato Maior a Laelius. Recense: J. B[urian], ČČH 9, 1961, 121.

Publius Ovidius Naso, Listy heroin. [Uspořádal, přeložil a doslovem opatřil Jan Fišer.] Praha, Mladá fronta 1960 (Květy poezie 23). Stran 83.
Volným veršem jsou přeloženy tři Ovidiovy listy (Oinóné Paridovi, Faidra Hippolytovi, Médeia Iásónovi).

Titus Maccius Plautus, Komedie o strašidle. Přeložil Jaroslav Pokorný. Praha, Orbis 1960 (Hry lidového jeviště 86). Stran 76.

Volný překlad s rýmovanými zpěvními vložkami.

Publius Terentius Afer, Formio. Římská komedie o pěti scénách. Přeložil Vladimír Šrámek. Praha, Dilia 1960. Stran 75.

Rozmnoženo jako rukopis pro divadla.

Překlady cizích prací

Dějiny světa. Svazek II. Za redakce S. L. Utčenka (odpovědný redaktor), D. P. Kallistova, A. I. Pavlovské, V. V. Struva. Praha, SNPL 1959. Stran 907.
Zahrnuje světové dějiny od poloviny I. tisíciletí př. n. l. do pádu říše západořímské. Svazek I (za redakce J. P. Franceva (odpovědný redaktor), I. M. Djakonova, G. F. Iljina, S. V. Kiseljova, V. V. Struva. Praha, SNPL 1958. Stran 791) zahrnuje údobí od počátků historie do VI. stol. př. n. l. — Recense obou prvních svazků: J. Češka, Věda a život 1960, 434; prvního svazku: František Kalousek - Josef Češka, Sborník fil. fak. Brno E 5 (1960), 125—129.

A. P. Každan, Náboženství a ateismus ve starověku. [Přeložili Ema a Zdeněk Lahulkovi.] Praha, Orbis 1960 (Malá moderní encyklopedie 14). Stran 298.
Více než polovina knihy je věnována náboženství u Řeků a Římanů a počátkům křesťanství. — Recense: J. Špaňár, Slov. filoz. čas. 15, 1960, 330—331; Mir. A. Huska, Čitateľ 9, 1960, 402—403.

Učebnice a slovníky

Latin-magyar és magyar-latin szótár a csehszlovákiai, általános műveltséget nyújtó magyar tannyelvű iskolák 9.—10. évfolyama számára, valamint szövegmagyarázat a 11. évfolyam latin tankönyvéhez. Összeállította Farkas István. Bratislava, Slov. ped. nakl. 1960. Stran 155.
Latinsko-maďarský a maďarsko-latinský slovník pro naše školy s vyučovacím jazykem maďarským. Vedle slovníčku jsou i poznámky k jednotlivým cvičením slovenské učebnice. Strojopis.

Jan Kábrt - Vladislav Valach, Latina pro mediky s přihlédnutím k řečtině. 1. vydání. Praha, St. zdrav. nakl. 1960. Stran 311.
V knize je podáno i stručné poučení o řeckém písmě, výslovnosti a odborných termínech, dále ukázky latinských odborných textů, přehledy a tabulky.

František Majtáň, Učebnica jazyka latinského a texty pre poslucháčov Právnickej fakulty UK. Bratislava, Slov. ped. nakl. 1960 (Vysokoškolské učebné texty. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta). Stran 145.
Rotaprintová učebnice obsahující i souvislé texty z římských právníků.

Július Špaňár - Ján Horecký, Gramatika latinského jazyka. Pomocná vysokoškolská učebnica. Bratislava, Slov. ped. nakl. 1960. Stran 303.
Podrobná mluvnice s terminologií slovenskou i latinskou.

L. Varcl, Istorija. Probnyj posibnyk dlja 9 klasu zahal'noosvitnoji školy. Častyna 1. Pereklav M. Novak. Bratislava, Slov. ped. nakl. 1960. Stran 86.
Ukrajinský překlad starověké části české učebnice pro 9. třídu. Strojopis.

V bibliografii neuvádíme nová nezměněná vydání učebnic.

B. LATINSKÝ STŘEDOVĚK A HUMANISMUS

Texty

Česká kronika Benedikta Johnsdorfa. K tisku připravil Jaromír Mikulka. Ostrava, Krajské nakladatelství 1959 (Historická edice Slezského ústavu ČSAV 15). Stran 60 + 1 tab.
Vydání latinské kroniky vratislavského opata, publikované dosud jen částečně. Text, otištěný podle jediného známého rukopisu, je opatřen úvodem a stručnými poznámkami. — Recense: J. S[pěváček], ČČH 8, 1960, 776.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars V: 1346—1355. Fasciculus 2:

1348—1355. Materia a Blažena Rynešová relicta usus recensuit, supplevit atque edidit Jiří Spěváček. Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae (1960). Strana 201 až 400.

Pokračování prvního sešitu (viz ZJKF 1, 1959, 53).

Studie, překlady

Miroslav Flodr, Skriptorium olomoucké. K počátkům písařské tvorby v českých zemích. Praha, SPN 1960 (Opera universitatis Brunensis - Facultas philosophica — Spisy university v Brně - Filosofická fakulta 67). Stran 301 + 27 obr.

Rozbor činnosti a dějiny písařské školy olomoucké v nejstarším období, především v době rozkvětu za episkopátu Jindřicha Zdíka. Jádrem práce je rozbor paleografický, ale přihlíží se k celé činnosti skriptoria. — Résumé ruské a německé.

Jihlava ve verších staletí. Uspořádal František Marek. Havlíčkův Brod, Krajské nakladatelství 1960. Stran 127.

Výbor z latinských a německých veršů o Jihlavě od 14. století do r. 1848 v překladu.

Oldřich Králík, K počátkům literatury v přemyslovských Čechách. Rozpravy ČSAV (Řada spol. věd) 70, 1960, sešit 6. Stran 104.

Cílem práce je především určit postavení a vzájemné vztahy latinské Kristiánovy legendy a I. staroslověnské legendy o sv. Václavu. — Résumé ruské a německé.

DODATKY K R. 1959

Antike Münzen aus Olbia und Pantikapäum. Photographien von M. Hrbas und J. Marco. Text von K. Dittrich. Prag, Artia 1959. Stran 175.

Největší část je věnována celostránkovým fotografiím mincí.

Karel Berka, O vzniku logiky. Praha, SNPL 1959. Stran 99.

Jádrem populárně psané knihy je zkoumání rozvoje logiky v antickém Řecku; předchází obecná kapitola a pojednání o počátcích logiky v Číně a Indii. — Recense: Július Špaňár, Slov. filoz. čas. 14, 1959, 307—308.

Dějiny filosofie I. Za redakce M. A. Dynnika, M. I. Jovčuka, B. M. Kedrova, M. B. Mitina, O. V. Trachtenberga. Praha, SNPL 1959. Stran 613.

Dějiny filosofie od nejstarších dob do počátku XIX. století. Druhá kapitola (str. 63—142) je věnována Řecku a Římu. — Recense: Radislav Hošek, Sborník fil. fak. Brno E 5 (1960), 169.

J. Kábrt - P. Kucharský - Č. Vránek - A. Wolf, Jazyk latinský. Učební text pro 11. ročník všeobecně vzdělávacích škol. Praha, SPN 1959. Stran 103.

Stručná latinská čítanka.

L. VIDMAN

Zpráva o činnosti JKF v roce 1960

podaná na valném shromáždění 26. I. 1961

V r. 1960 bylo získáno v Praze a v Brně 41 nových členů, takže stav členstva ke dni valného shromáždění je 215 členů řádných, 2 čestní a 7 členů mimořádných v Praze a 84 členů v Brně (z toho 2 čestní). Výbor Jednoty se sešel celkem třikrát (10. června, 9. listopadu a 18. ledna) a projednával nejprve pod vedením prof. Svobody, po jeho odchodu pak pod vedením prvního místopředsedy řed. Aug. Wolfa běžnou agendu.

Činnost JKF se soustřeďovala jako v letech předcházejících především na přednášky. V Praze bylo uspořádáno 11 přednášek (v tom dvě přednášky cizinců), v Brně 5. Résumé všech těchto přednášek byla uveřejněna ve Zprávách JKF 3, 1961, str. 39—48, proto je zde znovu neuvádíme.

Jako v předešlém roce pokračovala Jednota v činnosti popularizační. Recitační soubor žáků pražských škol pod vedením dr. Heleny Businské a Stanislavy Vidmanové nacvičil pásmo z řecké a římské lyriky (konáno 24. III. a 26. III.) a z římské satiry (konáno 10. XII.).

Na pomoc učitelům latiny uspořádala JKF spolu s Výzkumným ústavem pedagogickým Metodickou konferenci o vyučování latině 26.—27. III. Zúčastnilo se jí 160 učitelů z Čech, Moravy a Slovenska. Byly předneseny 4 referáty a v diskusi vystoupilo 18 účastníků s 21 příspěvky. (Viz podrobnou zprávu o této konferenci v ZJKF 2, 1960, 138—169).

Svého zesnulého předsedy, prof. Karla Svobody, vzpomněla Jednota večerem, pořádaným 13. XII. ve spolupráci s Kruhem moderních filologů, Literárně vědnou společností a Katedrou věd o antickém starověku.

Na rozdíl od let předchozích začala Jednota rozvíjet svou činnost i v odborných skupinách. Na podnět mladších pracovníků byla ustavena 11. X. odborná skupina pro studium středověku, jež sdružuje pracovníky z různých oborů medievistiky, nejenom filology. V jejím čele je programová komise ve složení doc. dr. A. Škarka, doc. dr. Z. Fiala, dr. E. Kamínková, dr. M. Nedvědová. Tajemníkem skupiny a jejím zástupcem ve výboru JKF je dr. P. Spunar. Skupina pořádá pravidelně jednou měsíčně přednášky a diskusní večery, jejichž résumé budou publikována jednou za rok ve Zprávách JKF.

Protože se stále naléhavěji pociťuje potřeba bibliografie naší klasické filologie, byla na základě usnesení výboru JKF ze dne 9. listopadu 1960 ustavena bibliografická komise; jejím vedením byl pověřen dr. L. Vidman. Úkolem komise je vypracovávání průběžné bibliografie klasické filologie v nejširším rozsahu, počínajíc r. 1961; tato průběžná bibliografie bude vycházet ročně jako příloha Zpráv JKF (první část vyjde r. 1962). Perspektivním úkolem komise je zpracování bibliografie klasické filologie za léta 1951—1960, jež naváže na Svobodovu bibliografii za léta 1901—1950, která vychází v Národní knihovně.

Pro navázání užší spolupráce se školou schválil výbor JKF 18. ledna 1961 návrh na ustavení odborné skupiny pro metodiku latiny a pověřil jejím vedením prof. A. Fialovou. Pracovní náplní skupiny mají být jednak otázky metodické, jednak příprava a nácvik pásem na antické náměty se školní mládeží.

Publikační činnost Jednoty byla jako v roce předcházejícím soustředěna na vydávání Zpráv JKF, jichž vyšel v r. 1960 2. ročník o celkovém rozsahu 176 stran. Protože všichni členové Zprávy JKF dostávají, nepodáváme o nich zde podrobnou zprávu. Ačkoliv příspěvky v ZJKF nejsou

honorovány, je třeba jen na pouhý tisk počítat v rozpočtu ročně s částkou 12 000,— Kčs, jež jen částečně může být kryta z členských příspěvků a je závislá z největší části na zvláštní dotaci ČSAV.

Podle zprávy knihovníka JKF bylo v knihovně Jednoty ke dni 1. ledna 1961 25 597 zkatalogisovaných svazků. V r. 1960 bylo získáno nově 115 svazků, a to 42 koupí, 10 výměnou, 51 darem a 12 ze starých fondů. Do vazby bylo dáno 58 svazků. Výměna publikací byla jako v předcházejících letech uskutečňována s SSSR a Polskem. Protože dr. L. Vidman požádal pro nával jiných funkcí výbor o zproštění funkce knihovníka, byl správou knihovny nadále pověřen prom. hist. Karel Kurz. Výpůjční hodiny v knihovně JKF jsou ve středu 16—18 hod.; kromě toho účastníci schůzek KPS si mohou knihy vypůjčit vždy před schůzkou KPS (srv. ZJKF 3, 1961, 34). -vv- -sch-

Zpráva revizorů účtů

Revize byla provedena dne 23. I. 1961 revizory dr. Janem **Burianem** a dr. Alenou Hakenovou za přítomnosti E. Svobodové, hospodáře JKF.

Předmětem revize bylo peněžní hospodaření, inventář a činnost JKF.

Revizoři zkontrolovali účetní doklady za r. 1960 a shledali, že účetní evidence je správně vedena. JKF nakládá se svými fondy hospodárně, podle schváleného rozpočtu. Obdobně jako v minulém roce zůstávají závažným nedostatkem nedoplatky členských příspěvků, které se proti loňskému roku zvýšily téměř dvojnásobně (1959 390,— Kčs, 1960 622,— Kčs).

Inventář JKF byl překontrolován a shledán v pořádku.

Spolková činnost se rozvíjela podle plánu. Plán přednášek byl celkem dodržen. Zprávy JKF byly podle plánu rozšířeny na 3 čísla. Knihovna je soustavně doplňována publikacemi z domácího knižního trhu, výjimečně i publikacemi zahraničními.

JKF pokračovala v pravidelné spolupráci s Kabinetem cizích jazyků při Ústavu pro další vzdělání učitelů a výchovných pracovníků v Praze a navázala spolupráci s oddělením pro metodiku vyučování cizím jazykům při Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze. V období přestavby československého školství je tato spolupráce velmi potřebná a záslužná.

Populárně vědecké večery, na nichž recitační kroužek JKF uváděl pásma z antické literatury, pomáhají orientovat zájem mládeže ke kulturnímu dědictví antiky a rozšiřovat tak její obzor.

Závěrem lze říci, že práce JKF je velmi bohatá a přináší kladné výsledky. **Dr. J. Burian, dr. A. Hakenová**

Zpráva o hospodaření JKF

Příjmy	Kčs
Zůstatek z r. 1960 . . .	595 22
Členské příspěvky a zápisné	2 548,—
Prodej publikací ze skladu	271,60
Ostatní příjmy . .	90,15
Cizí peníze — příjem .	15,80
Dotace ČSAV	19 100,—
Celkem:	22 620,77

Výdaje	Kčs
Neosobní fond . .	2 335,33
Materiálové zásoby	489,—
Věcné výdaje .	16 215,33
Cestovní výdaje .	660,35
Finanční náklady . . .	170,50
Celkem:	19 870,51
Zůstatek k 31. XII. 1960	2 750,26
Z toho na běžném účtu u Stát. spořitelny	2 134,69
v pokladně	615,57

Základní prostředky	
Zařízení a inventář podle stavu k 31. XII. 1960 .	41 196,03
Drobné a krátkodobé předměty podle stavu k 31. XII. 1960	6 419,20
Knihovna . .	119 097,37
Sklad učebnic	69 954,05
Celkem:	236 666,65

E. Svobodová

Změny ve stavu členstva

Praha

Noví členové:

Bahník Václav, prof., Včelařská 7, Liberec XI

Berka Karel, dr., Žatecká 12, Praha 1

Bohatcová Mirjam, dr., Na Kuthence 13, Praha 6.

Cejnar Jiří, prof., Rosenbergových 5, Praha 8

Fiala Zdeněk, doc. dr., Pieckova 91, Praha 3-Vinohrady

Hlaváček Ivan, prom. hist., Šmeralova 28, Praha 7

Hrochová Věra, prom. hist., Nedvězská 1834, Praha 10

Klabouch Jiří, dr., Bělohorská 1706, Praha 6 — Břevnov

Knob Jaroslav, dr., Červený Kostelec 240

Kolár Jaroslav, dr., Na Hanspaulce 8, Praha 6

Malý František, prof., Čekanice u Tábora 116

Mertlík Rudolf, prof., U kapličky 26, Praha 7 — Holešovice

Michálek Emanuel, prof., Šmeralova 12, Praha 7

Molnár Amedeo, doc. dr., nám. I. P. Pavlova 3, Praha 2 — Nové Město

Mužík František, doc. dr., Břehová 7, Praha 1

Nedvědová Milada, dr., Nad vodovodem 45, Praha 10 — Strašnice

Poláková Marie, prof., Severozápadní I 284, Praha 13 — Spořilov

Prášilová Miloslava, prof., Na Bohdalci 307, Liberec 15

Pražák Emil, prof., Zavadilova 36, Praha 6

Pražák Vojtěch, prof., Daliborova 437, Praha 10 — Hostivař

Procházka Vladimír, dr., Čechova 15, Praha 7

Prudíková Eva, Třeboňská 85, Karlovy Vary

Svobodová Marie, Na pískách 36, Praha 6 — Dejvice

Šimeček Zdeněk, dr., Na Bučance 7, Praha 14

Tichá Zdeňka, dr., Krocínovská 9, Praha 6

Urfus Valentin, dr., Mlýnská 274, Praha 6 — Ruzyně

Vít Zdeněk, prof., Mladé Buky 55

Zemřelí členové:

akad. Antonín **Salač**, 1885—1960

prof. dr. Karel **Svoboda**, 1888—1960

Vyškrtnuti:

Jozef **Šulhan**

prof. Josef **Volf**

Brno

Noví členové:

Bráblík František, prof., Wanklova 14, Olomouc

Fajman František, prof., Lidická 9, Boskovice

Kolčava Václav, dr., Mořické nám. 16, Olomouc

Krištof Miloslav, prof., Veveří 29, Brno

Mášková Marie, prof., Březinova 38, Brno

Novotný František, dr., Smetanova 22, Olomouc

Prutký Čeněk, prof., Úvoz 8, Brno

Roháček Antonín, prof., Partlicova 187, Třešť

Sehnalová Marie, prof., Hornomlýnská 834, Gottwaldov 1

Stehlíková Jarmila, prof., Chládkova 25/B, Brno 16

Stránská Hana, Náměstí 55, Kyjov

Svozil Oldřich, prof., Puchmajerova 10/IV, Ostrava I

Úředníček František, prof., Tulešice u Mor. Krumlova 9

Zudová Helena, prof., Fritzova 12, Třešť

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ
vydává pro členy JKF z pověření výboru JKF redakční rada:
prof. dr Ladislav Varcl, prof. dr. Jar. Ludvikovský, Augustin Wolf

Uzávěrka tohoto čísla byla 20. února 1961

Obálku navrhl J. Krouz
Vytiskly novinářské závody Mír, n. p., závod 1, Praha

A-17*11406